

Wzbudzenia sieci – fonony

- przybliżenie adiabatyczne
- elastomechaniczny model kryształu,
- pojęcie fononu,
- Dynamiczna Funkcja Dielektryczna w opisie wzbudzeń sieci
- wzbudzenia podłużne i poprzeczne w równaniach Maxwella
- odbicie światła w obszarze reststralen

Drgania sieci i wzbudzenie elektronowe

- Dlaczego rozważając strukturę pasmową półprzewodników zakłada się, że sieć krystaliczna jest nieruchoma?
- Kiedy można założyć, że nawet jeśli coś się będzie działo z siecią to nie zmieni to elektronowych funkcji falowych?

Przybliżenie adiabatyczne (Born – Oppenheimer):

Sieć drga powoli w stosunku do częstości własnych elektronowych

(wynika to przede wszystkim z różnicy mas elektronu i atomów tworzących sieć).

$$\omega_L \ll \omega_e \cong \frac{E_g}{\hbar}$$

ω_L - charakterystyczna częstość drgań sieci (zwykle opowiada ~ 10 - 100 meV)

ω_e - charakterystyczna częstość przejść międzypasmowych $\sim$ eV

Można przyjąć że elektrony „natychmiast” przechodzą do stanów kwantowych odpowiadających potencjałowi zadanemu przez aktualną konfigurację jonów w sieci.

Hamiltonian kryształu

$$H = \sum_i \frac{p_i^2}{2m} + \sum_j \frac{P_j^2}{2M_j} + \frac{1}{2} \sum_{i,j} ' \frac{e^2}{|\mathbf{r}_i - \mathbf{r}_j|} - \sum_{j,i} \frac{Z_j e^2}{|\mathbf{r}_i - \mathbf{R}_j|} + \frac{1}{2} \sum_{j',j} \frac{Z_j Z_{j'} e^2}{|\mathbf{R}_j - \mathbf{R}_{j'}|}$$

Co można zapisać w postaci:

$$H = \sum_i \frac{p_i^2}{2m} + \sum_j \frac{P_j^2}{2M_j} + \frac{1}{2} \sum_{i,j} ' \frac{e^2}{|\mathbf{r}_i - \mathbf{r}_j|} + V(\mathbf{r}, \mathbf{R}) + G(\mathbf{R})$$

energia kinetyczna
elektronów i jąder

energia oddziaływania
pomiędzy elektronami

$V(\mathbf{r}, \mathbf{R})$ - energia
oddziaływania
elektron-sieć
(elektron-fonon)

gdzie: $\mathbf{r} = (\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2, \mathbf{r}_3, \dots)$ - położenia elektronów

$\mathbf{R} = (\mathbf{R}_1, \mathbf{R}_2, \mathbf{R}_3, \dots)$ - położenia jonów

m - masa elektronu

M_j - masa jonu

$G(\mathbf{R})$ - energia
oddziaływania
pomiędzy jonami
w sieci

Szukamy funkcji falowej w postaci iloczynu części elektronowej $\psi_{\mathbf{R}}(r)$ (zależnej od położenia jonów $\mathbf{R}$) oraz części opisującej sieć $\Phi(\mathbf{R})$:

$$\Psi(\vec{r}, \vec{\mathbf{R}}) = \psi_{\mathbf{R}}(\vec{r}) \Phi(\vec{\mathbf{R}})$$

Zakładamy, że funkcja wieloelektronowa $\psi_{\mathbf{R}}$ spełnia równanie Schrödingera dla elektronów w nieruchomej sieci:

$$\left\{ \frac{p_i^2}{2m} + \frac{1}{2} \sum_j \frac{e^2}{|\mathbf{r}_i - \mathbf{r}_j|} + V(\mathbf{r}, \mathbf{R}) \right\} \psi_{\mathbf{R}}(\mathbf{r}) = E_e(\mathbf{R}) \psi_{\mathbf{R}}(\mathbf{r})$$

Po podstawieniu funkcji falowej Ψ i pominięciu członów nieistotnych (patrz np. Ziman „Wstęp do teorii ciała stałego”) otrzymujemy równanie na funkcje falowe jonów:

$$\left\{ \sum_j \frac{P_j^2}{2M_j} + E_e(\mathbf{R}) + G(\mathbf{R}) \right\} \Phi(\mathbf{R}) = E \Phi(\mathbf{R})$$

$E_e(\mathbf{R})$ – adiabatyczny wkład elektronów w energię sieci.

Przybliżenie harmoniczne

Zastosujmy do powyższego równania przybliżenie klasyczne. Energię jonów możemy przybliżyć opisując ich ruch względem położenia równowagi:

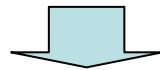
$$H_{ion} = H_0(\mathbf{R}_0) + H'(d\mathbf{R})$$

gdzie H_0 – energia jonów gdy wszystkie znajdują się w położeniu równowagi,
 H' – zmiana energii wskutek zmiany położenia jonów o $d\mathbf{R}$

Rozwijamy H' względem $d\mathbf{R}$.

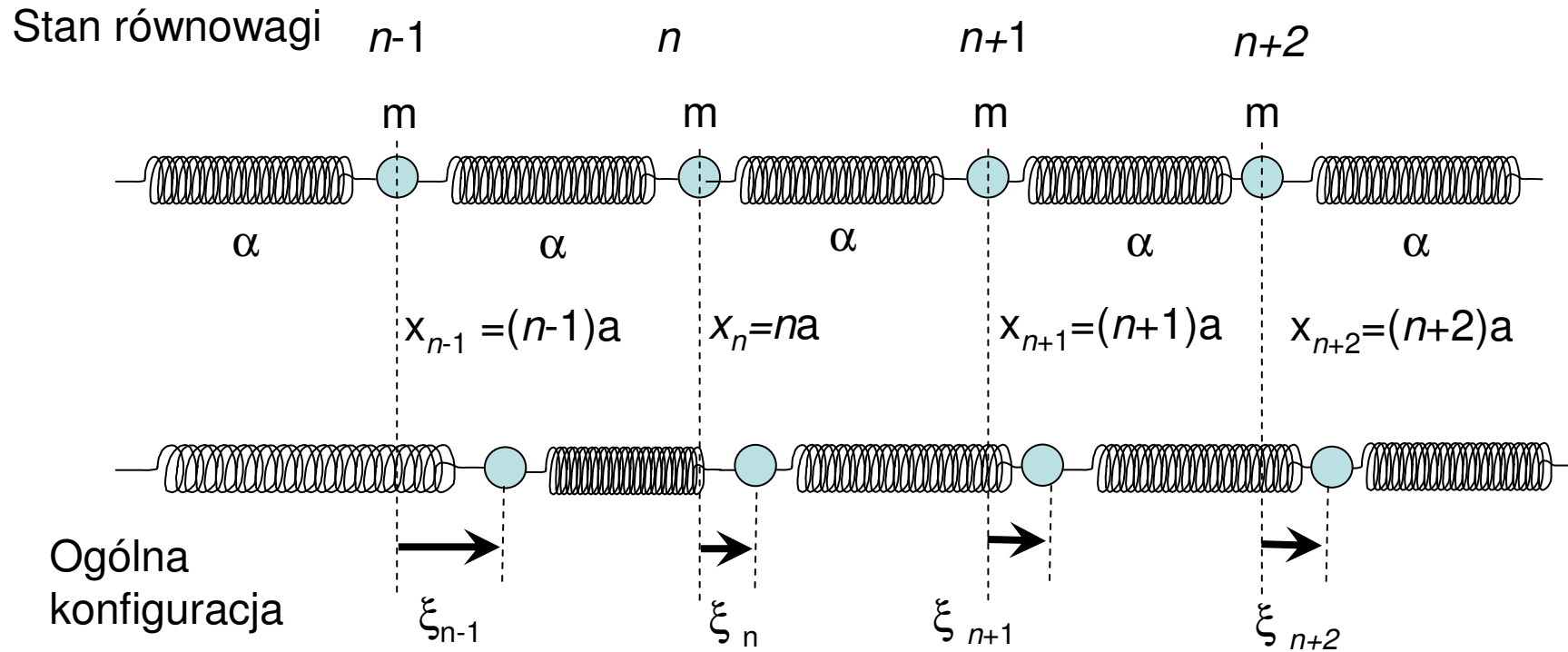
- Człon liniowy znika gdyż mamy do czynienia z minimum.

- Jeśli wszystkie jony przesuniemy o ten sam wektor $d\mathbf{R}_i$ to otrzymamy przesunięcie całego kryształu.

W przybliżeniu harmonicznym zmiana energii kryształu zależy od kwadratu względnego przesunięcia jonów $d(\mathbf{R}_i - \mathbf{R}_j)$.

Drgania jednowymiarowej sieci monoatomowej. Fonony akustyczne

Równanie ruchu dla n -tej masy

$$m \frac{d^2 \xi_n}{dt^2} = \alpha(\xi_{n+1} - \xi_n) - \alpha(\xi_n - \xi_{n-1}) \quad (4.1)$$

Otrzymujemy nieskończony układ równań różniczkowych. Szukamy rozwiązania w postaci fali biegnącej

$$\xi_n = A e^{i(qna - \omega t)} \quad \mathbf{q} - \text{wektor falowy}$$

ω - częstość

Po podstawieniu do równania (4.1) dostajemy:

$$-m\omega^2 = \alpha(e^{iqa} + e^{-iqa}) - 2\alpha$$

$$-m\omega^2 = 2\alpha(\cos qa - 1)$$

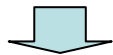

Związek dyspersyjny:

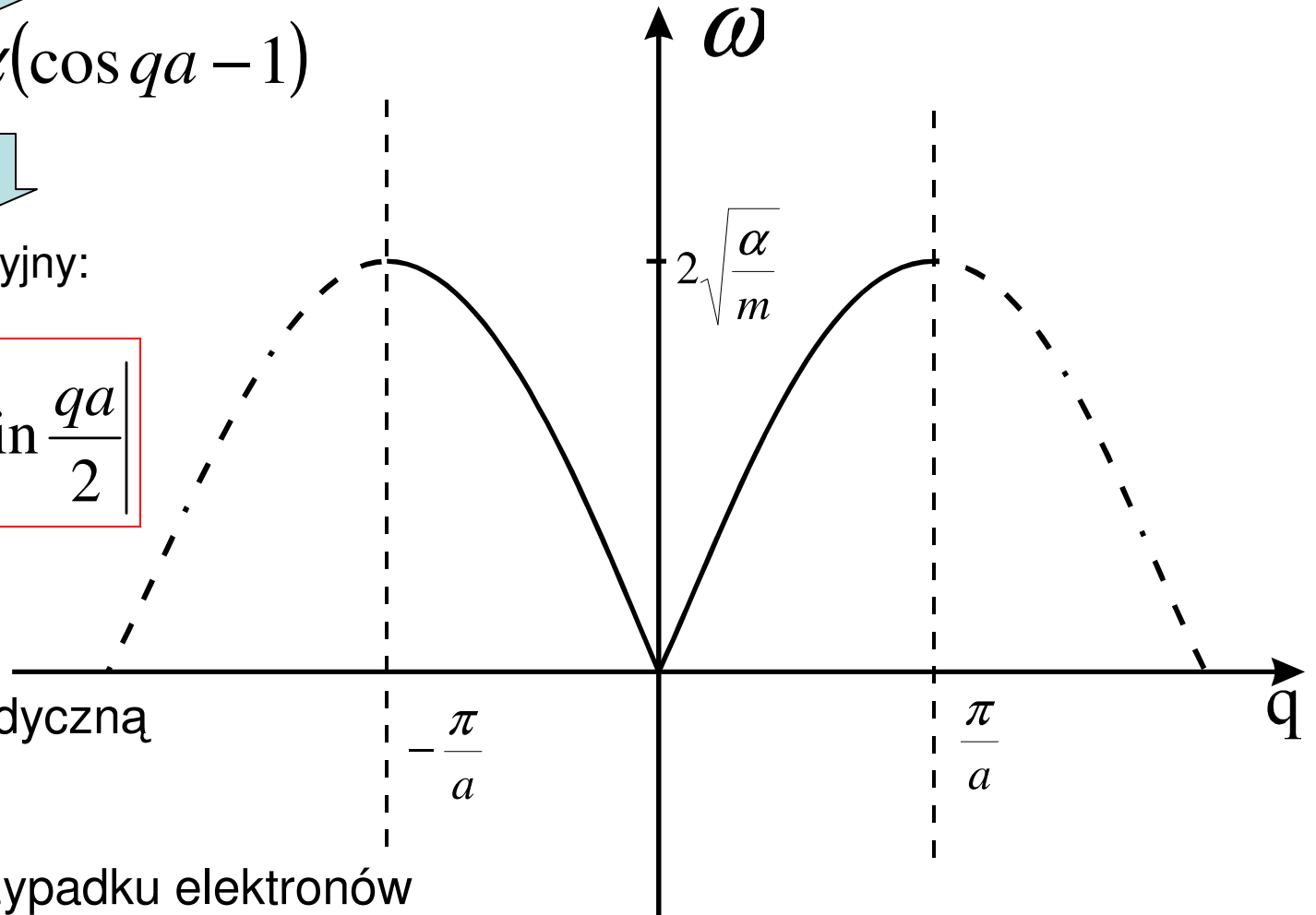
$$\omega(q) = \sqrt{\frac{4\alpha}{m}} \left| \sin \frac{qa}{2} \right|$$

Widzimy, że

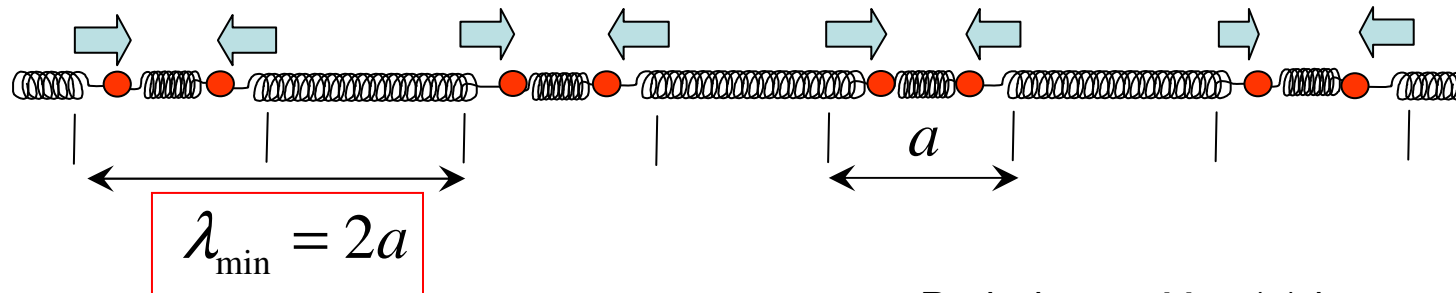
- $\omega(q) = \omega(-q)$
- funkcja jest periodyczną z okresem $2\pi/a$

Podobnie jak w przypadku elektronów można wprowadzić strefę Brillouina

Ograniczenie na maksymalną wartość q

$$q_{\max} = \frac{2\pi}{2a} = \frac{\pi}{a} \Rightarrow |q| \leq \frac{\pi}{a}$$

Sens fizyczny mają tylko

Periodyczność $\omega(q)$ jest czysto formalna. Powyższe nie dotyczy dyskusji właściwości strefy Brillouin'a dla elektronów - funkcja falowa jest rozciągła, natomiast dla drgań sieci funkcja falowa opisuje położenia dyskretnych jonów.

Z jaką prędkością rozchodzą się fale podłużne w łańcuchu?

Rozważmy przypadek

$$q \rightarrow 0 \Rightarrow \omega \approx 2\sqrt{\frac{\alpha}{m}} \frac{qa}{2} = \sqrt{\frac{\alpha}{m}} qa$$

Zatem prędkość fazowa dla małych q :

$$u = \frac{\omega}{q} = \sqrt{\frac{\alpha}{m}} a = \sqrt{\frac{\alpha a}{m/a}} = \sqrt{\frac{E}{\rho}} \Rightarrow \text{Prędkość dźwięku w ciałach stałych!}$$

Drgania podłużne i poprzeczne w ciele stałym

Sprężyste fale podłużne w pręcie:

$$u_l = \sqrt{\frac{E}{\rho}}$$

E – moduł Younga

Sprężyste fale poprzeczne w pręcie:

$$u_t = \sqrt{\frac{G}{\rho}}$$

G – moduł sztywności

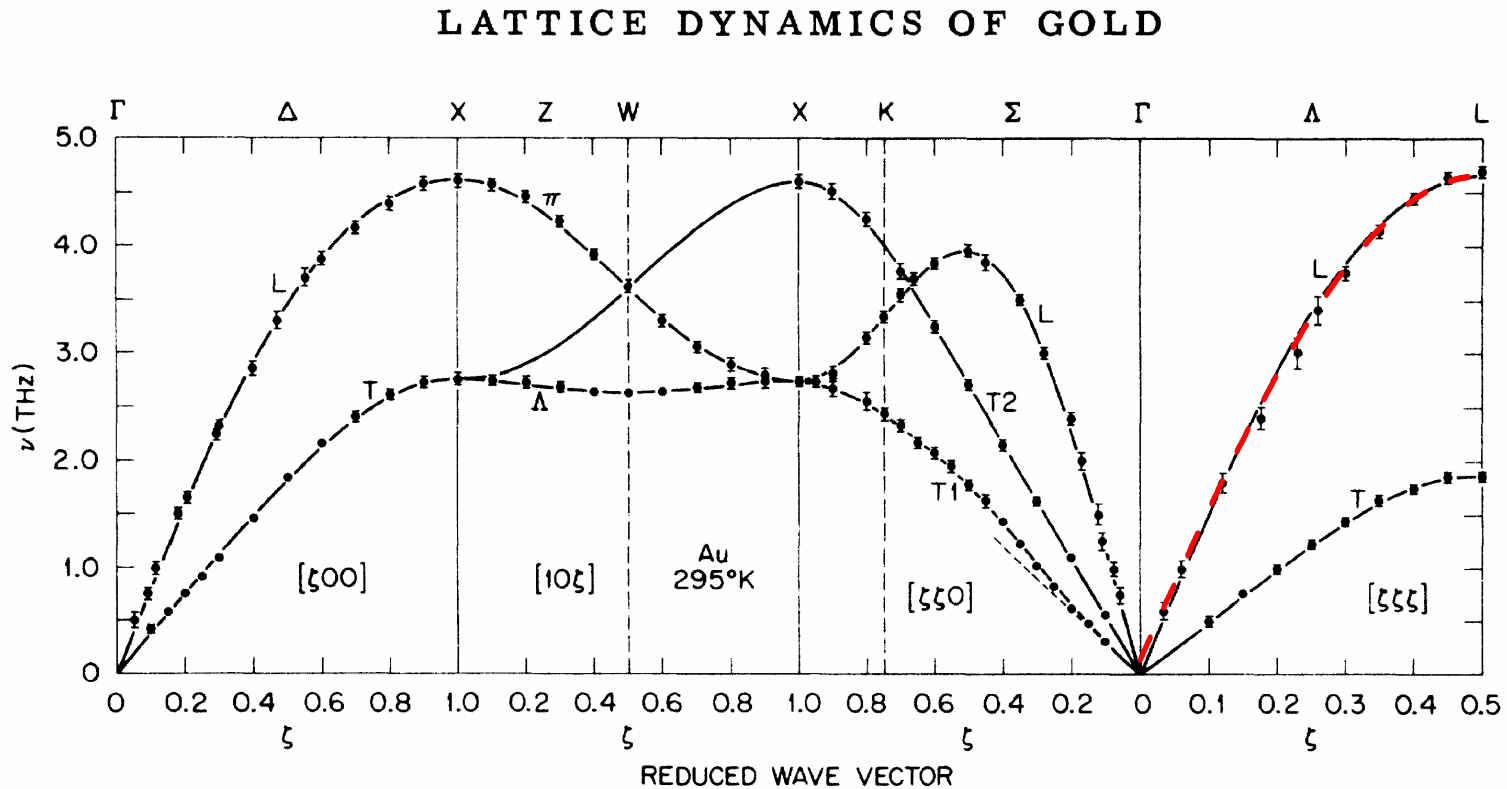
Ponieważ $G < E$ to prędkość fal podłużnych będzie większa niż fal poprzecznych

Jeśli więc będziemy rozważać drgania w trzech wymiarach, to możemy dostać trzy różne gałęzie fononów akustycznych:

- fonony LA (longitudinal acoustic)
- dwie gałęzie (czasami zdegenerowane) fononów poprzecznych akustycznych TA (transverse acoustic)

Dyspersja dla fononów w złocie

Drgania sieci – fonony (drżania własne, czy też fale propagujące się w kryształach)

Czerwone krzywa:

J. W. Lynn, H. G. Smith, and R. M. Nicklow
Phys. Rev. B **8**, 3493 (1973)

Prosty model
nieźle pracuje...

$$\omega = \omega_0 \sin\left(\frac{ka}{2}\right)$$

Pojęcie fononu

Dowolne drganie można przedstawić jako superpozycję drgań normalnych układu (superpozycji drgań harmonicznycch o energii E i pędzie p).

Stąd jeden krok do kwantowania takiego układu.

W opisie z wykorzystaniem formalizmu mechaniki kwantowej:

wzbudzenia kryształu $\Rightarrow$ fonony o energii $E = \hbar \omega_q$

Energia układu oscylatorów kwantowych:

$$E = \sum_q \left(n_q + \frac{1}{2} \right) \hbar \omega_q = E_0 + \sum_q n_q \hbar \omega_q$$

n_q - liczba całkowita, liczba fononów o wektorze falowym q

E_0 - energia zerowa układu (dla $T=0$ $E \neq 0$).

Fonony o wektorze falowym $\mathbf{q}$ niosą pęd $\mathbf{p}_{fon} = \hbar \mathbf{q}$

Analogia pomiędzy fotonami i fononami

Formalizm opisujący fonony jest analogiczny do kwantowania pola elektromagnetycznego.

fotony - stany wzbudzenia próżni

fonony - stany wzbudzenia kryształu

Zamiast rozpatrywać ogromne liczby oddziałujących ze sobą atomów wprowadzamy nieoddziałujące kwazicząstki – fonony.

Często spotyka się opis wzbudzeń fononowych w języku drugiej kwantyzacji.

Wykorzystuje się wtedy operatory kreacji i anihilacji ($\mathbf{a}^+$, $\mathbf{a}$) fononu o określonym pędzie i energii.

Fonony są bozonami - czyli podobnie jak fotony podlegają statystyce opisanej przez rozkład Bosego-Einsteina

Drgania sieci jednowymiarowej z bazą

Dwa atomy w bazie o masach m_1 i m_2 ,

a - stała sieci

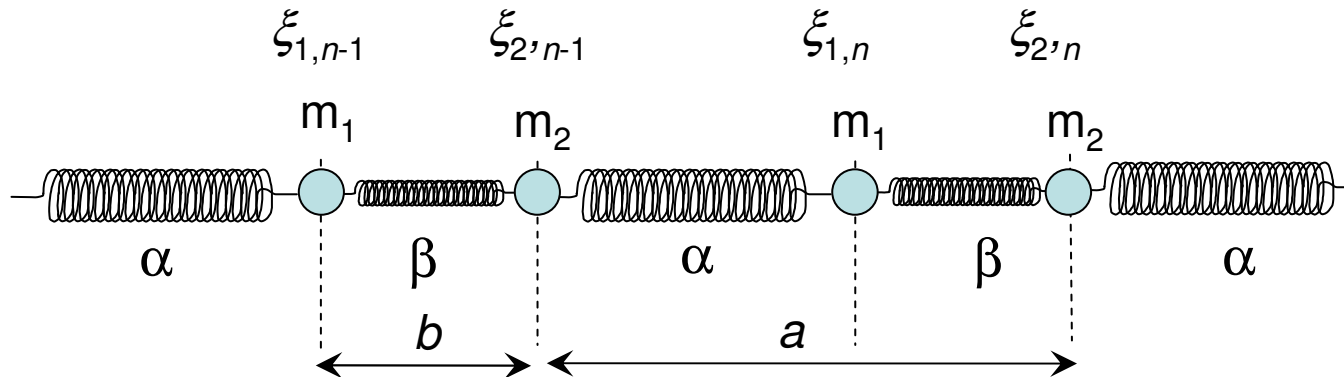
b - odległość w bazie

Stałe siłowe:

- w bazie β

- poza bazą α

Wychylenia atomów z położenia równowagi ξ_{1n}, ξ_{2n}

$$m_1 \ddot{\xi}_{1n} = \beta(\xi_{2n} - \xi_{1n}) - \alpha(\xi_{1n} - \xi_{2(n-1)})$$

$$m_2 \ddot{\xi}_{2n} = \alpha(\xi_{1(n+1)} - \xi_{2n}) - \beta(\xi_{2n} - \xi_{1n})$$

Szukamy rozwiązań w postaci:

$$\xi_{1n} = A e^{i(qna - \omega t)} ; \xi_{2n} = B e^{i(qna - \omega t)}$$

A, B - amplitudy (w ogólności zespolone – różnica fazy pomiędzy ξ_1 oraz ξ_2)

q – wektor falowy
 ω - częstość

Po podstawieniu do powyższego układu równań:

$$-m_1 A \omega^2 = \beta(B - A) - \alpha(A - B e^{-iqa})$$

$$-m_2 B \omega^2 = \alpha(A e^{iqa} - B) - \beta(B - A)$$

Można to przepisać jako równania na amplitudy A i B.

$$\begin{bmatrix} m_1 \omega^2 - (\alpha + \beta) & (\beta + \alpha e^{-iqa}) \\ \beta + \alpha e^{iqa} & m_2 \omega^2 - (\alpha + \beta) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} A \\ B \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

Ma ono nietrywialne rozwiązania jeśli znika wyznacznik:

$$[m_1 \omega^2 - (\alpha + \beta)][m_2 \omega^2 - (\alpha + \beta)] - (\beta^2 + \alpha^2 + 2\alpha\beta \cos qa) = 0$$

Oznaczmy $\delta^2 = \beta^2 + \alpha^2 + 2\alpha\beta \cos qa$

δ - ma charakter quasi stałej siłowej $|\beta - \alpha| \leq \delta \leq \alpha + \beta$

$$\boxed{[m_1 \omega^2 - (\alpha + \beta)][m_2 \omega^2 - (\alpha + \beta)] - \delta^2 = 0}$$

Równanie jest dwukwadratowe
i dla każdego q ma dwa rozwiązania

po dwie gałęzie
dyspersyjne $\omega(q)$

Przykład - struktura diamentu

Baza dwuatomowa
z takich samych atomów $m_1 = m_2$

Równanie przyjmuje postać

$$[m\omega^2 - (\alpha + \beta)]^2 - \delta^2 = 0$$

Jego rozwiązania mają postać:

$$\omega_{1,2} = \sqrt{\frac{(\alpha + \beta) \pm \delta}{m}}$$

Zbadajmy rozwiązania dla granicznych wartości q

$$q \rightarrow 0 \quad \Rightarrow \quad \delta^2 = \alpha^2 + \beta^2 + 2\alpha\beta = (\alpha + \beta)^2 \Rightarrow \delta = (\alpha + \beta)$$

$$\omega_1 = \sqrt{\frac{2(\alpha + \beta)}{m}}, \omega_2 = 0; \quad \text{(drugie rozwiązanie wygląda znajomo...)}$$

$$q \rightarrow \pm \frac{\pi}{a} \quad \Rightarrow \quad \delta^2 = \alpha^2 + \beta^2 + 2\alpha\beta \cos(\pm\pi) = (\alpha - \beta)^2 \Rightarrow \delta = \pm|\alpha - \beta|$$

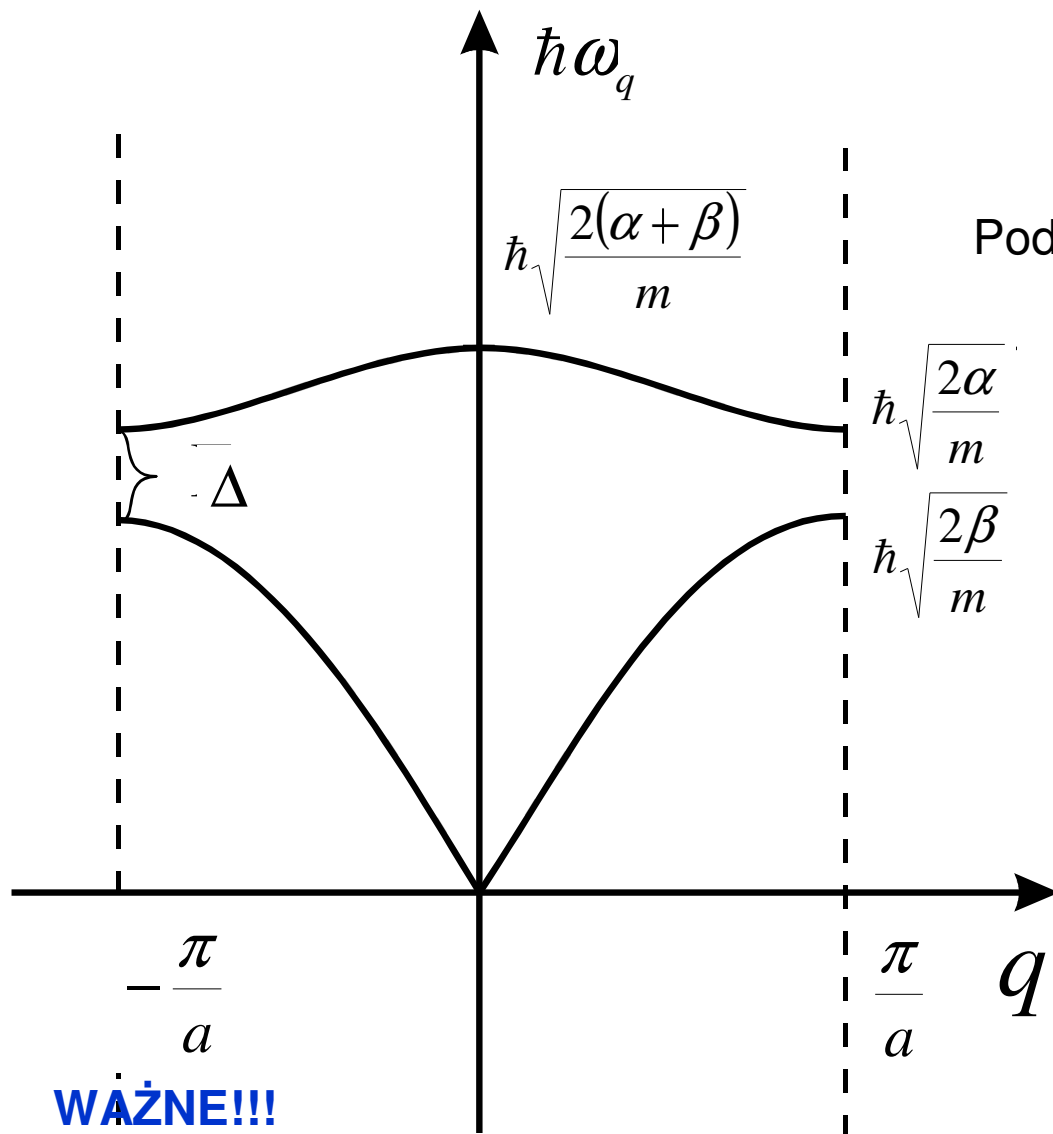
$$\omega_1 = \sqrt{\frac{\alpha + \beta + \alpha - \beta}{m}} = \sqrt{\frac{2\alpha}{m}}$$

$$\omega_2 = \sqrt{\frac{\alpha + \beta - \alpha + \beta}{m}} = \sqrt{\frac{2\beta}{m}}$$

Na granicy strefy Brillouin'a
pojawia się przerwa energetyczna

$$\Delta = \hbar \sqrt{\frac{2}{m}} \left(\sqrt{\alpha} - \sqrt{\beta} \right)$$

Mamy dwie gałęzie fononów:
akustyczna - niżej energetyczna
optyczna - wyżej energetyczna

Podstawiamy częstości ω_2 i ω_1 do równania:

Dla gałęzi akustycznej (ω_2)
dla $q \rightarrow 0$ **A=B** - sąsiednie atomy
bazy drgają zgodnie w fazie.

Dla gałęzi optycznej (ω_1)
dla $q \rightarrow 0$ **A=-B** - sąsiednie atomy
bazy wychylają się w przeciwnych
kierunkach.

Gałąź optyczna:
przy takim modzie drgań w kryształach
jonowych pojawia moment dipolowy -
oddziaływanie z falą elektromagnetyczną!

WAŻNE!!!

Dwie gałęzie: wynik nie jest związany z różnicą mas m_1 i m_2 ale z istnieniem bazy!

Dla kryształów **jonowych** pojawia się silna absorpcja promieniowania elektromagnetycznego dla częstości odpowiadającym fononom optycznym poprzecznym...

Fonony w sieci trójwymiarowej

Trzeba wprowadzić warunki brzegowe Borna -Karmana

Łańcuch jednowymiarowy: N komórek $\implies N$ stopni swobody (1 gałąź akustyczna)

N komórek z bazą 2 atomową –

$2N$ drgań własnych (jedna gałąź akustyczna i jedna optyczna)

Sieć trójwymiarowa:

N komórek, kryształ jednoatomowy - $3N$ stopni swobody

3 gałęzie fononów (wszystkie akustyczne)

- 1 gałąź fononów akustycznych podłużnych LA.
- 2 gałęzie fononów akustycznych poprzecznych TA (czasami zdegenerowane)

Różne nachylenia krzywej dyspersji dla $q \rightarrow 0$ (prędkość dźwięku).

Sieć trójwymiarowa z bazą, np. baza dwuatomowa - $6N$ stopni swobody

- 3 gałęzie akustyczne (LA+2xTA) i 3 optyczne (LO+2xTO)

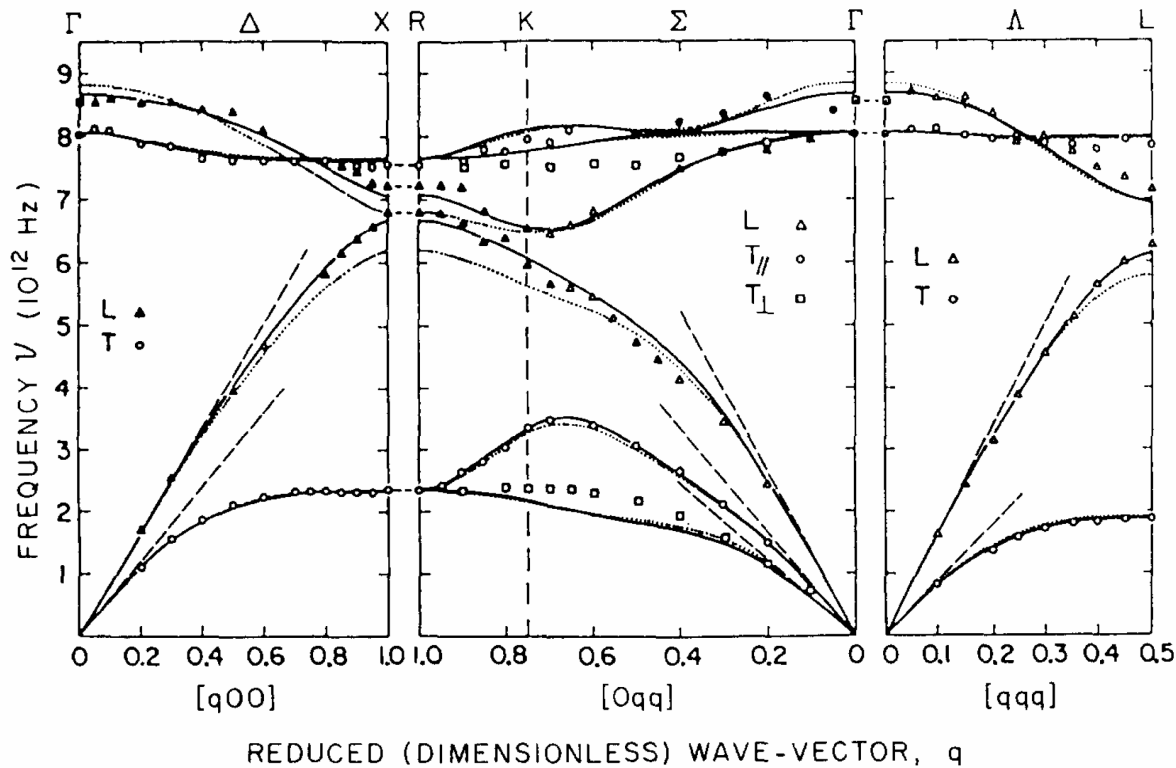
W ogólnym przypadku dla s atomów w bazie:

3 gałęzie akustyczne i $3(s-1)$ gałęzi optycznych. ($3s=3+3(s-1)$)

TO - mają moment dipolowy - sprzęgają się z promieniowaniem EM

LO - wnoszą istotny wkład do polaryzacji ośrodka (stała dielektryczna)

GaAs

2 atomy w bazie – 6 gałęzi fononowych

- 3 akustyczne

- 3 optyczne

TABLE VI. GaAs phonon frequencies and energies for Brillouin zone high symmetry locations, deduced from 296 K neutron scattering.^a

reciprocal lattice location	Mode character	ν (10^{12} Hz)	$h\nu$ (meV)
$(q = 000)$	LO	8.55 ± 0.2	35.4 ± 0.8
	TO	8.02 ± 0.08	33.2 ± 0.3
$(q = 100)$	TO	7.56 ± 0.08	31.3 ± 0.3
	LO	7.22 ± 0.15	29.9 ± 0.6
rod $(q = 0\bar{1}1)$	LA	6.80 ± 0.06	28.1 ± 0.25
	TA	2.36 ± 0.015	9.75 ± 0.06
$(q = \frac{1}{2} \frac{\bar{1}}{2} \frac{1}{2})$	TO	7.84 ± 0.12	32.4 ± 0.5
	LO	7.15 ± 0.07	29.6 ± 0.3
	LA	6.26 ± 0.10	25.9 ± 0.4
$(q = 0 \frac{\bar{3}}{4} \frac{3}{4})$	TA	1.86 ± 0.02	7.70 ± 0.08
	TO 	7.90 ± 0.15	32.7 ± 0.6
	TO _⊥	7.51 ± 0.12	31.1 ± 0.5
	LO	6.44 ± 0.12	26.6 ± 0.5
	LA	5.65 ± 0.12	23.4 ± 0.5
	TA 	3.48 ± 0.06	14.4 ± 0.25
	TA _⊥	2.38 ± 0.04	9.58 ± 0.15

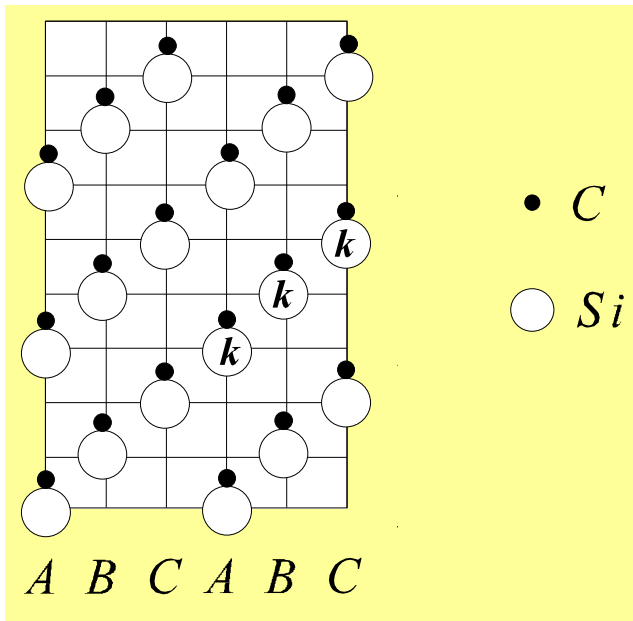
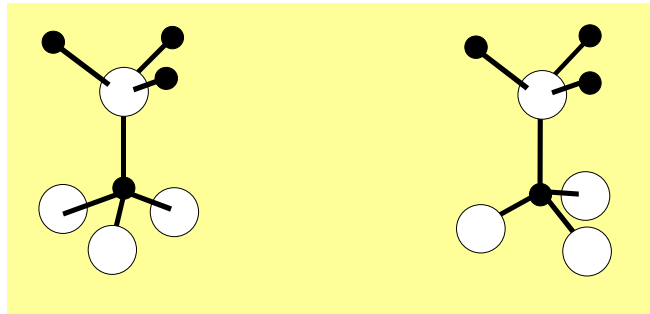
^aFrom experiments of Wright and Dolling (Ref. 58), as illustrated in Fig. 7.

J. S. Blakemore, J. Appl. Phys. 53, R123 (1982)

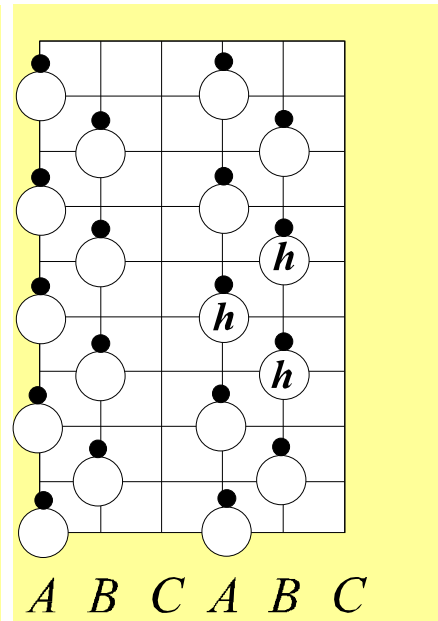
Fonony w SiC

Blenda
cynkowa

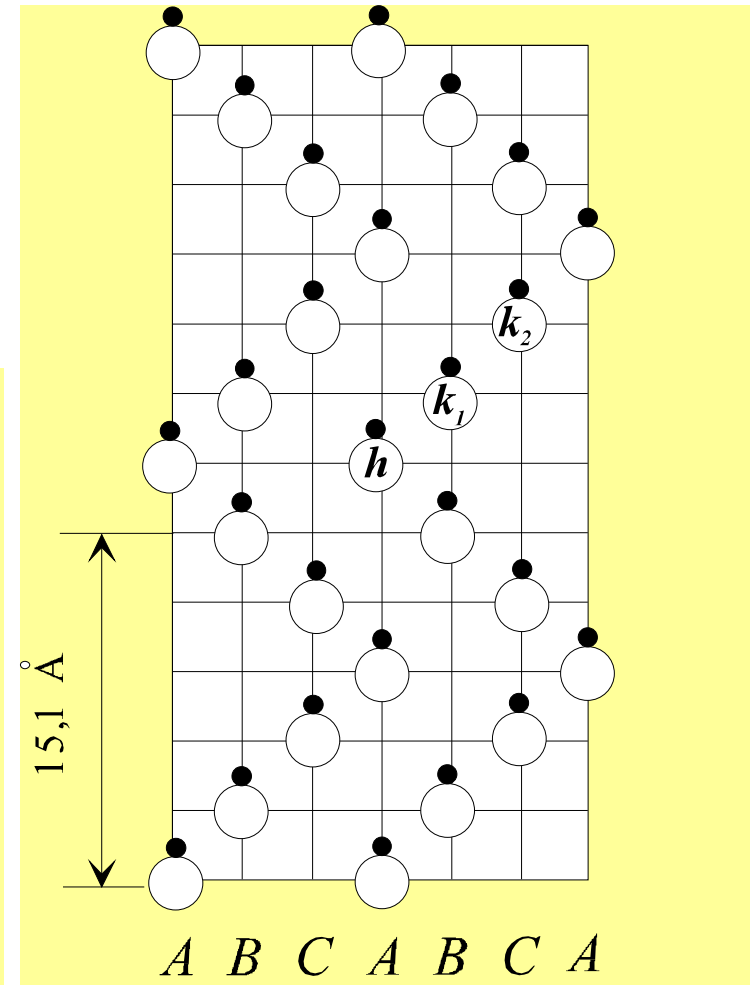
Wurcyt

3C - SiC

2H - SiC

6H - SiC

Fonony w SiC

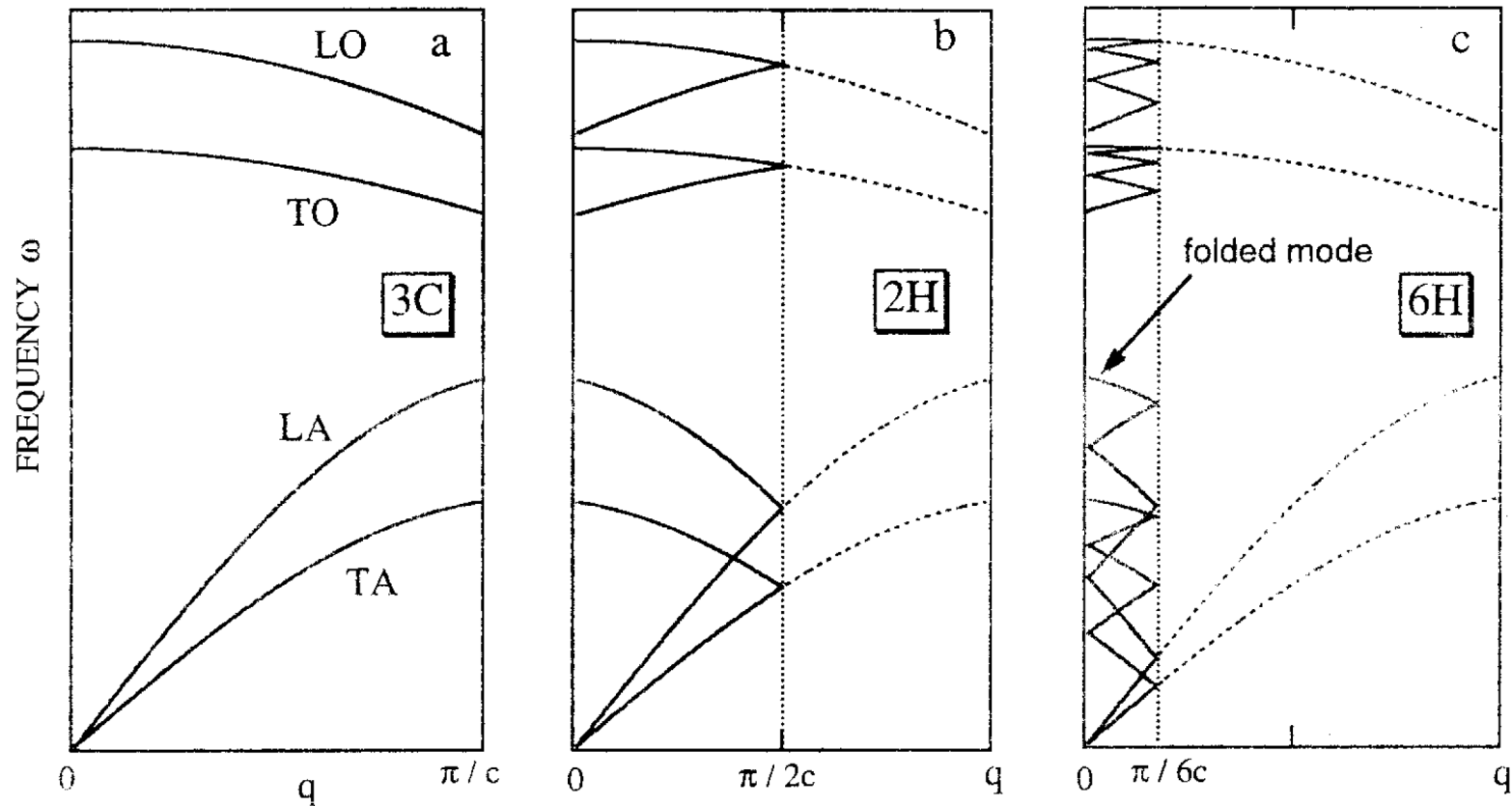
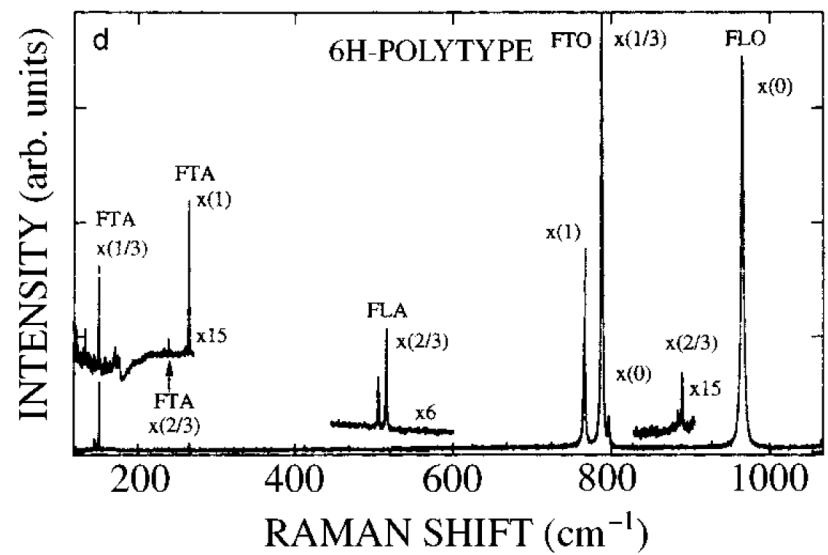
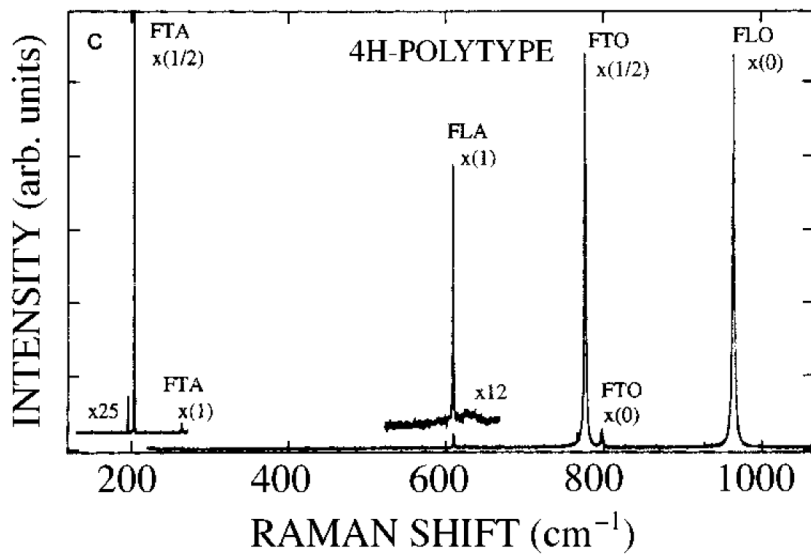
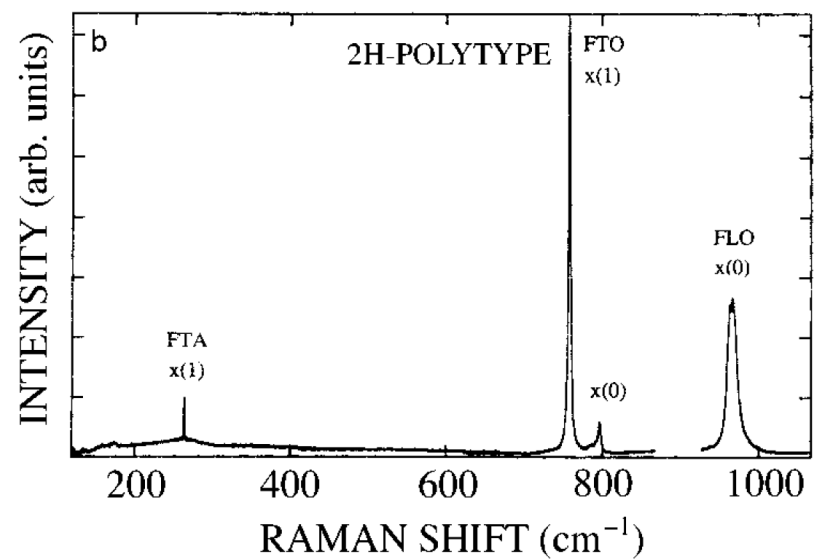
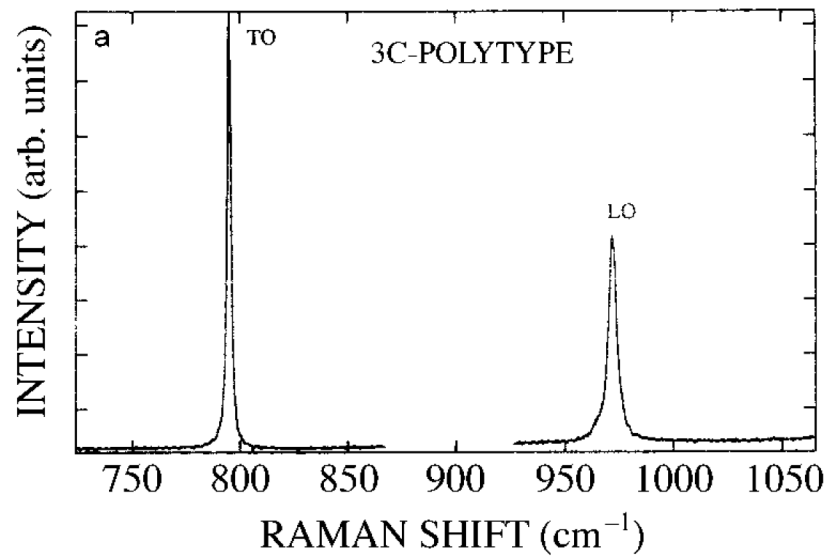

Fig. 1. Schematic phonon dispersion curves of longer period polytypes. Their dispersion curves are approximated by zone folded dispersion curves of 3C polytype. The zone folded mode at the Γ point can be observed in Raman spectra. a) 3C, b) 2H and c) 6H polytypes

S. Nakashima and H. Harima phys. stat. sol. (a) 162, 39 (1997)

Table 1

Symmetry of the folded modes at the Γ point for common polytypes. $x = q/q_B$ is the reduced wave vector of the phonon modes in the basic Brillouin zone, which corresponds to the folded modes at the Γ point. The parentheses represent acoustic modes

polytype	space group	number of atoms in the unit cell	symmetry of phonon modes			
3C	T_d^2	2	$x = (q/q_B) = 0$			
			(F ₂), F ₂			
2H	C_{6v}^4	4	$x = 0$	$x = 1$		
			(E ₁)	E ₂		
			(A ₁)	B ₁		
			E ₁	E ₂		
			A ₁	B ₁		
4H	C_{6v}^4	8	$x = 0$	$x = 0.5$	$x = 1$	
			(E ₁)	2E ₂	E ₁	
			(A ₁)	2B ₁	A ₁	
			E ₁	2E ₂	E ₁	
			A ₁	2B ₁	A ₁	
15R	C_{3v}^5	10	$x = 0$	$x = 0.4$	$x = 0.8$	
			(E)	2E	2E	
			(A ₁)	2A ₁	2A ₁	
			E	2E	2E	
			A ₁	2A ₁	2A ₁	
6H	C_{6v}^4	12	$x = 0$	$x = 0.33$	$x = 0.66$	$x = 1$
			(E ₁)	2E ₂	2E ₁	E ₂
			(A ₁)	2B ₁	2A ₁	B ₁
			E ₁	2E ₂	2E ₁	E ₂
			A ₁	2B ₁	2A ₁	B ₁

S. Nakashima and H. Harima
phys. stat. sol. (a) 162, 39 (1997)

Jak drgania sieci wpływają na własności optyczne półprzewodników?

Jak poprzednio, postaramy się wykorzystać metodę Dynamicznej Funkcji Dielektrycznej - DFD (Dynamic Dielectric Function - DDF)

Fonony optyczne dają wkład do makroskopowej polaryzacji dielektrycznej ośrodka

Rozważmy kryształ o wiązaniu częściowo jonowym (półprzewodniki grup III-V lub II-VI) bez swobodnych nośników (na początek).

- Struktura kubiczna, kryształ z bazą dwuatomową.
- Fonony akustyczne długofalowe nie dają wkładu do polaryzacji ośrodka.
- Rozpatrujemy fonony optyczne długofalowe $ka \ll 1$. W granicy długofalowej można kryształ rozpatrywać jako jednorodny ośrodek.

Zdefiniujmy

ξ_+ , ξ_- - odpowiednio wychylenia jonu dodatniego i ujemnego z położenia równowagi

$$\xi = \xi^+ - \xi^-$$

Wprowadźmy znormalizowany wektor przesunięcia:

Gęstość energii kinetycznej:

Siła sprężystości:

Energia potencjalna: $f = -\frac{\partial U}{\partial \xi} \Rightarrow U = \frac{1}{2} \frac{m}{\rho} \omega_0^2 \eta^2 = \frac{1}{2} V \omega_0^2 \eta^2$

Gęstość energii potencjalnej ośrodka sprężystego (energia elastyczna)

Masa zredukowana w komórce elementarnej

$$m = \frac{m_+ m_-}{m_+ + m_-}$$

Gęstość masy zredukowanej:

$$\rho = m/V$$

gdzie V - objętość komórki elementarnej.

$$\eta = (\xi^+ - \xi^-) \sqrt{\rho} = \xi \sqrt{\rho}$$

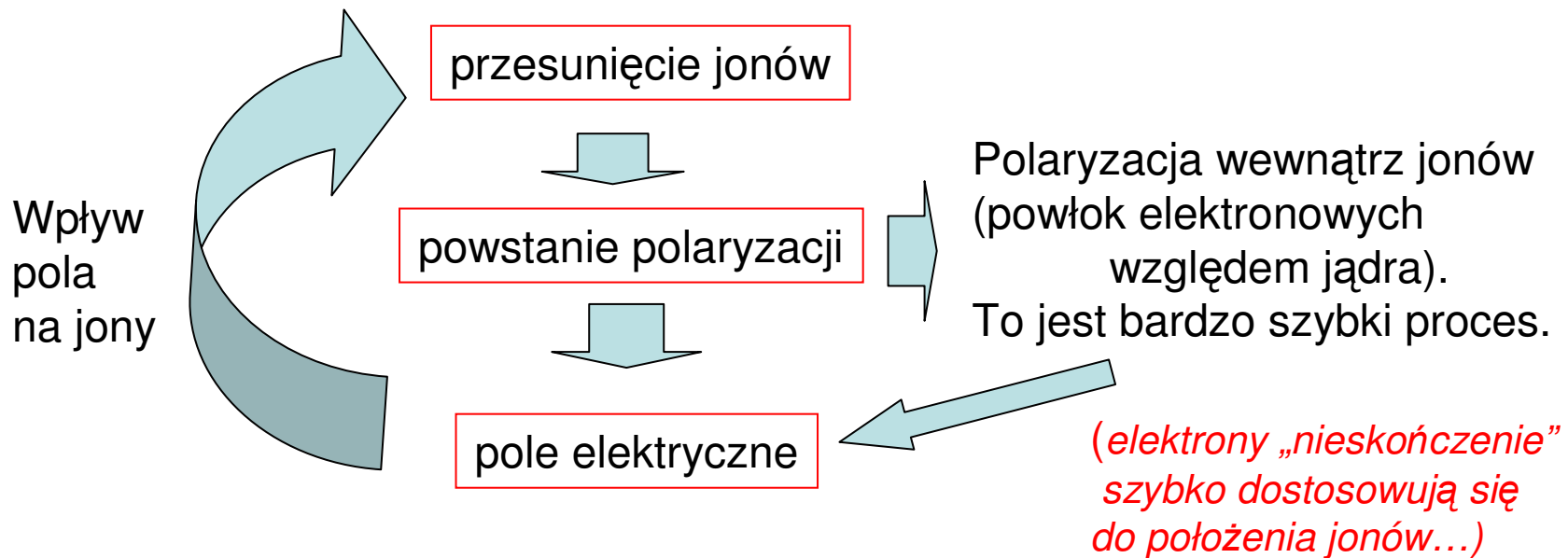
$$K = \frac{1}{2} \rho \left(\frac{d(\xi^+ - \xi^-)}{dt} \right)^2 = \frac{1}{2} \dot{\eta}^2$$

$$f = -k(\xi^+ - \xi^-) = -\omega_0^2 m \xi$$

$$U_{elast} = \frac{U}{V} = \frac{1}{2} \omega_0^2 \eta^2$$

Obok sił sprężystych (lokalnych), istnieją siły wynikające z polaryzacji ośrodka – siły dalekozasięgowe.

Pojawia się oddziaływanie wymagające samouzgodnienia:

Polaryzacja ośrodka:

(polaryzacja związana z przesunięciem jonów + wewnętrzna polaryzacja jonu)

$$\mathbf{P} = \gamma_{12} \boldsymbol{\eta} + \gamma_{22} \mathbf{E}$$

Wewnętrzna polaryzacja jonów daje polaryzację dla dużych częstości (w porównaniu z częstością fononów):

$$\mathbf{P}_{\infty} = \gamma_{22} \mathbf{E}$$

Wprowadzamy ϵ_{∞}

$$\mathbf{D} = \epsilon_0 \epsilon_{\infty} \mathbf{E} = \epsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P}_{\infty}$$

ϵ_{∞} - parametr charakteryzujący polaryzację ośrodka dla częstości dużo większych niż częstotliwość drgań sieci, a mniejszych niż polaryzacja wewnątrz jonów (poniżej przejść międzypasmowych).

$$(\epsilon_{\infty} - 1) \epsilon_0 \mathbf{E} = \mathbf{P}_{\infty}$$

$$\gamma_{22} = (\epsilon_{\infty} - 1) \epsilon_0$$

$$\mathbf{P} = \gamma_{12} \boldsymbol{\eta} + (\epsilon_{\infty} - 1) \epsilon_0 \mathbf{E}$$

Warto zauważyć:

To co dla procesów zachodzących przy wysokich częstościach odpowiada ϵ_{st} odpowiada ϵ_{∞} (stanowi tło dla procesów o niższej częstości !!!)

Zajmijmy się teraz członem związanym bezpośrednio z ruchem jonów

Gęstość energii potencjalnej
(elektrostatyczna):

$$U_P = -\int_0^E \mathbf{P} d\mathbf{E} = -\left(\gamma_{12} \boldsymbol{\eta} \mathbf{E} + \frac{1}{2} \gamma_{22} \mathbf{E}^2 \right)$$

Całkowita gęstość energii
potencjalnej
(mechaniczna+ elektrostatyczna):

$$U = \frac{1}{2} \left(\omega_0^2 \boldsymbol{\eta}^2 - 2 \gamma_{12} \boldsymbol{\eta} \mathbf{E} - \gamma_{22} \mathbf{E}^2 \right)$$

Znajomość U pozwala nam napisać równanie ruchu jonów w polu elektrycznym:

$$F = -\frac{dU}{d\boldsymbol{\eta}} \quad \Rightarrow \quad \ddot{\boldsymbol{\eta}} = -\omega_0^2 \boldsymbol{\eta} + \gamma_{12} \mathbf{E}$$

Dla pola stałego
w czasie

$$\boldsymbol{\eta}_0 = \frac{\gamma_{12}}{\omega_0^2} \mathbf{E}_0 \quad \Rightarrow \quad \mathbf{P}_0 = \gamma_{12} \boldsymbol{\eta}_0 + \gamma_{22} \mathbf{E}_0 = \left(\frac{\gamma_{12}^2}{\omega_0^2} + (\epsilon_\infty - 1) \epsilon_0 \right) \mathbf{E}_0$$

Wprowadzamy: ϵ_{st} - statyczna stała
dielektryczna:

$$D_0 = \epsilon_0 \epsilon_{st} \mathbf{E}_0 = \epsilon_0 \mathbf{E}_0 + \mathbf{P}_0 \quad \Rightarrow \quad \epsilon_0 (\epsilon_{st} - 1) \mathbf{E}_0 = \left(\frac{\gamma_{12}^2}{\omega_0^2} + (\epsilon_\infty - 1) \epsilon_0 \right) \mathbf{E}_0$$

$$\epsilon_0 (\epsilon_{st} - 1) \mathbf{E}_0 = \mathbf{P}_0$$

Stąd mamy parametr

$$\gamma_{12} = \omega_0 \sqrt{\epsilon_0 (\epsilon_{st} - \epsilon_\infty)}$$

Szukamy Dynamicznej Funkcji Dielektrycznej (DDF) $\varepsilon(\omega)$
uwzględniającej wpływ fononów

$$\mathbf{D} = \varepsilon_0 \varepsilon(\omega) \mathbf{E} = \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P}$$

$$\mathbf{P} = \varepsilon_0 (\varepsilon(\omega) - 1) \mathbf{E}$$

Mamy układ równań:

$$\begin{cases} \mathbf{P} = \gamma_{12} \boldsymbol{\eta} + \gamma_{22} \mathbf{E} \\ \ddot{\boldsymbol{\eta}} = -\omega_0^2 \boldsymbol{\eta} + \gamma_{12} \mathbf{E} \end{cases}$$

Szukamy rozwiązania w postaci fali płaskiej:

$$\vec{\mathbf{E}} = \vec{\mathbf{E}}_0 e^{i(\vec{k}\vec{r} - \omega t)} \quad \boldsymbol{\eta} = \boldsymbol{\eta}_0 e^{i(\vec{k}\vec{r} - \omega t)} \quad \mathbf{P} = \mathbf{P}_0 e^{i(\vec{k}\vec{r} - \omega t)}$$

$$-\omega^2 \boldsymbol{\eta}_0 = -\omega_0^2 \boldsymbol{\eta}_0 + \gamma_{12} \mathbf{E}_0 \quad \Rightarrow \quad \boldsymbol{\eta}_0 = \frac{\gamma_{12} \mathbf{E}_0}{\omega_0^2 - \omega^2} \quad \Rightarrow \quad \mathbf{P}_0 = \frac{\gamma_{12}^2 \mathbf{E}_0}{\omega_0^2 - \omega^2} + \gamma_{22} \mathbf{E}_0$$

Pamiętamy że: $\gamma_{22} = (\varepsilon_\infty - 1)\varepsilon_0$ $\gamma_{12} = \omega_0 \sqrt{\varepsilon_0 (\varepsilon_{st} - \varepsilon_\infty)}$

Stąd:
$$\mathbf{P}_0 = \varepsilon_0 (\varepsilon(\omega) - 1) \mathbf{E}_0 = \left[\frac{\omega_0^2 \varepsilon_0 (\varepsilon_{st} - \varepsilon_\infty)}{\omega_0^2 - \omega^2} + \varepsilon_0 (\varepsilon_\infty - 1) \right] \mathbf{E}_0$$

**Dynamiczna
Funkcja
Dielektryczna**

$$\varepsilon(\omega) \equiv \varepsilon_r(\omega) = \varepsilon_\infty + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_\infty) \omega_0^2}{\omega_0^2 - \omega^2}$$

Fale podłużne i poprzeczne w ośrodku dielektrycznym

Wróćmy do równań Maxwella i znajdziemy warunki dla rozchodzenia się w ośrodku **fal poprzecznych i podłużnych**

$$\left[\begin{array}{ll} \nabla \times \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t} & \vec{D} = \epsilon \vec{E} \\ \nabla \times \vec{H} = +\frac{\partial \vec{D}}{\partial t} + \vec{j} & \vec{B} = \mu \vec{H} \\ \nabla \cdot \vec{B} = 0 & \vec{j} = \sigma \vec{E} \\ \nabla \cdot \vec{D} = \rho & \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{Dla niemagnetycznego izolatora mamy} \\ \mu = \mu_0, \epsilon = \epsilon_0 \epsilon_w \\ \epsilon_w - \text{przenikalność względna} \\ \text{(bez nośników)} \\ c^2 = \frac{1}{\epsilon_0 \mu_0} \end{array}$$

$$-\nabla \times (\nabla \times \vec{E}) = \mu_0 \epsilon \frac{\partial^2 \vec{E}}{\partial t^2} + \mu_0 \sigma \frac{\partial \vec{E}}{\partial t}$$

↓

$$-\nabla \cdot (\nabla \cdot \vec{E}) + \Delta \vec{E} = \epsilon_w \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \vec{E}}{\partial t^2} + \frac{1}{c^2} \frac{\sigma}{\epsilon_0} \frac{\partial \vec{E}}{\partial t}$$

Szukamy rozwiązania w postaci: $\vec{E} = \vec{E}_0 e^{i(\vec{k}\vec{r} - \omega t)}$

$$(\vec{E}_0 \cdot \vec{k}) \vec{k} - k^2 \vec{E}_0 = -\epsilon_w \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0 - \frac{i\omega\sigma}{c^2 \epsilon_0} \vec{E}_0$$

$$-(\vec{E}_0 \cdot \vec{k}) \vec{k} + k^2 \vec{E}_0 = \epsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0$$

gdzie $\epsilon(\omega) = \epsilon_w + \frac{i\sigma}{\omega \epsilon_0}$

$$\epsilon(\omega) \equiv \epsilon_r(\omega)$$

Nie tracąc ogólności rozważmy dwa przypadki:

Fale poprzeczne: $\vec{k} \perp \vec{E}_0$

$$-(\vec{E}_0 \cdot \vec{k})\vec{k} + k^2\vec{E}_0 = \varepsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0$$

$$\vec{k}(\vec{E}_0 \cdot \vec{k}) = 0$$

$$\Downarrow$$
$$k^2\vec{E}_0 = \varepsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0$$

Wzbudzenia poprzeczne spełniają związek:

$$k = \sqrt{\varepsilon(\omega)} \frac{\omega}{c} = \tilde{n} \frac{\omega}{c} \quad \tilde{n}^2(\omega) = \varepsilon(\omega)$$
$$\tilde{n} = n + i\kappa$$

To już znamy – propagacja fal elektromagnetycznych!

Pokazaliśmy, że fale elektromagnetyczne są absorbowane dla częstości ω_0 . Zatem ω_0 odpowiada częstości fononu optycznego ω_{TO} (w pobliżu $k=0$).

Fale podłużne: $\vec{k} \parallel \vec{E}_0$

$$-\vec{k}(\vec{E}_0 \cdot \vec{k}) + k^2 \vec{E}_0 = \varepsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0$$

$$0 = \varepsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \vec{E}_0$$

Wzbudzenia podłużne pojawiają się dla częstości, dla których spełnione jest warunek:

$$\varepsilon(\omega) = 0$$

$$\varepsilon(\omega_L) = \varepsilon_\infty + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_\infty)\omega_0^2}{\omega_0^2 - \omega_L^2} = 0$$

$$\omega_L = \sqrt{\frac{\varepsilon_s}{\varepsilon_\infty}} \omega_0$$

lub

$$\omega_L = \sqrt{\frac{\varepsilon_s}{\varepsilon_\infty}} \omega_{TO}$$

$$\omega_0 \equiv \omega_{TO}$$

Relacja
Lyddena, Sachsa, Tellera

Dlaczego częstość drgań podłużnych ω_L jest większa od częstości fononu ω_{TO} ?

Warunkiem wzbudzenia drgania podłużnego $\vec{k} \parallel \vec{E}_0$ jest:

$$\varepsilon(\omega) = 0$$

Nie oznacza to, że pole elektryczne wewnątrz ośrodka wynosi zero!

Zauważmy bowiem, że

$$\mathbf{P} = \varepsilon_0 (\varepsilon(\omega) - 1) \mathbf{E}_L = -\varepsilon_0 \mathbf{E}_L \implies \mathbf{E}_L = -\frac{\mathbf{P}}{\varepsilon_0} \quad \text{gdy } \mathbf{D} = 0$$

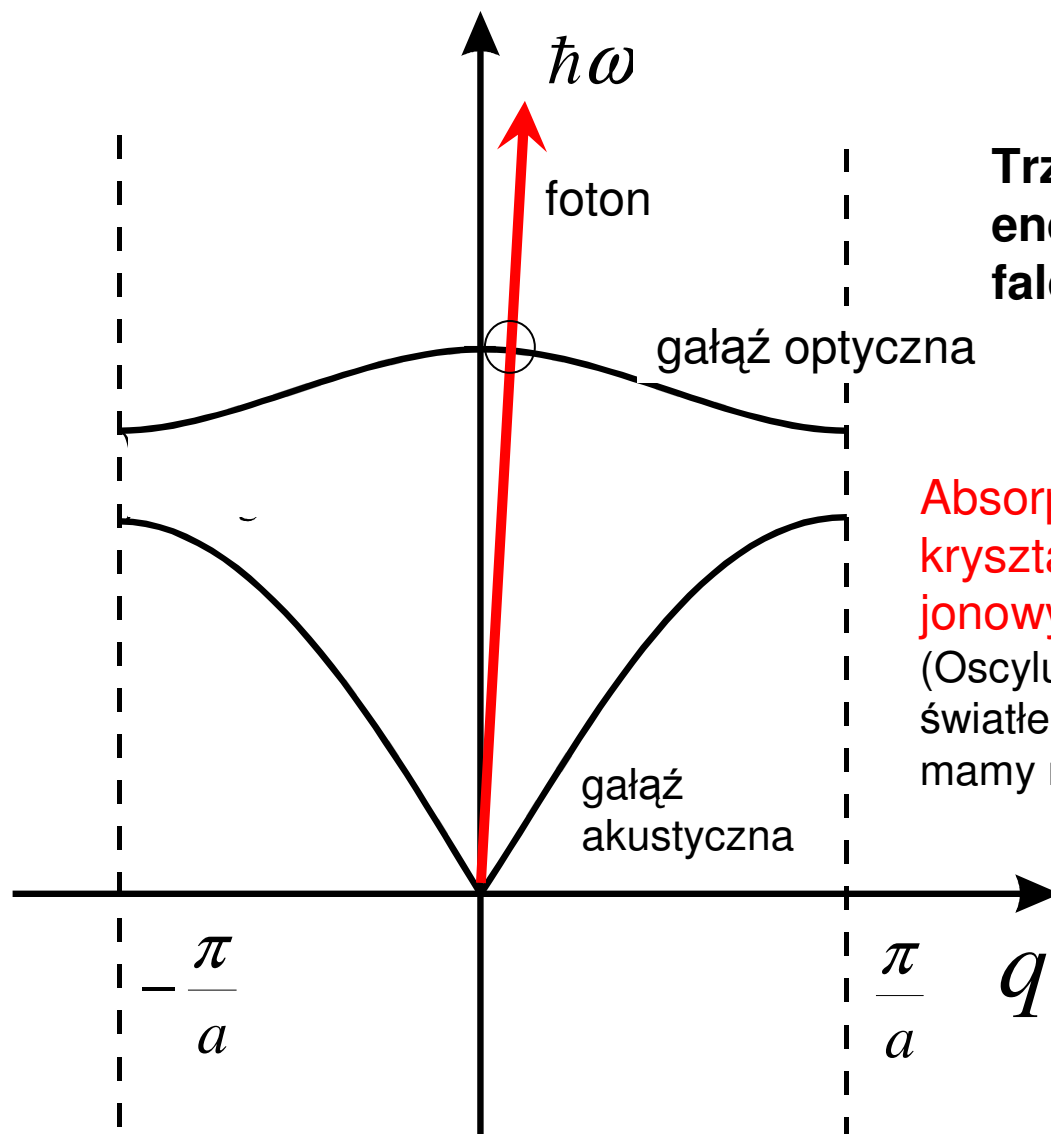
Pojawia się makroskopowe pole elektryczne, wynikające z makroskopowej polaryzacji środka!

To pole ma przeciwny kierunek niż polaryzacja, dlatego daje dodatkową siłę zwrotną dla oscylacji podłużnych (w porównaniu z poprzecznymi)!

Dlatego energia fononu LO jest zawsze większa od energii fononu TO!

Widma fononowe w podczerwieni

Oddziaływanie podczerwieni z fononami

Trzeba dopasować energię i wektory falowe światła i fononu!

Absorpcja światła pojawia się w kryształach (przynajmniej częściowo) jonowych!

(Oscylujący dipol sprzęgający się ze światłem pojawi się tylko gdy w sieci mamy naładowane atomy!)

Korzystając z relacji LST możemy dynamiczną funkcję dielektryczną przedstawić w postaci:

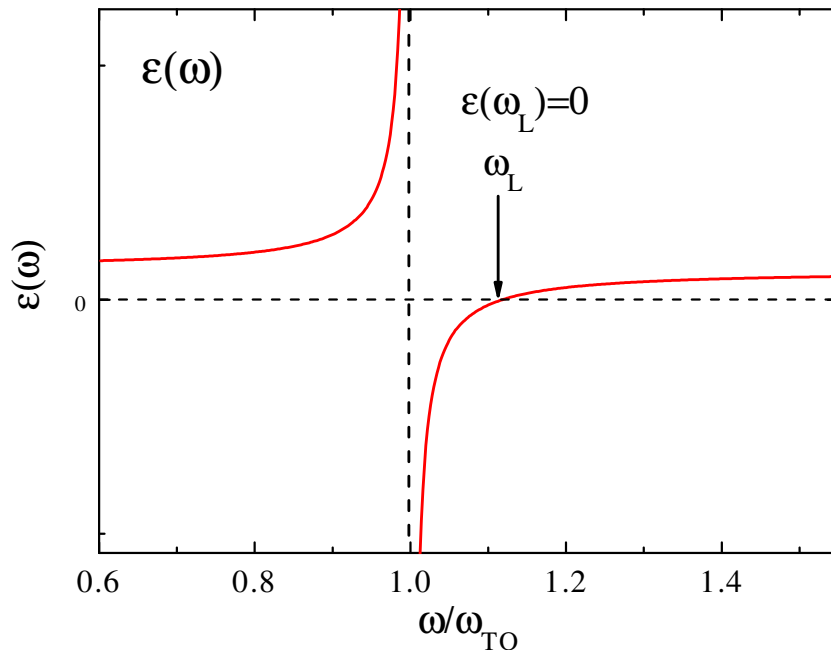
$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty \frac{\omega_L^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}$$

$$\varepsilon(\omega) = \frac{\varepsilon_s - \varepsilon_\infty (\omega/\omega_{TO})^2}{1 - (\omega/\omega_{TO})^2}$$

Dla częstości spełniających warunek:

$$\omega_{TO} < \omega < \omega_L$$

$$\varepsilon(\omega) < 0 \implies R(\omega) = 1$$

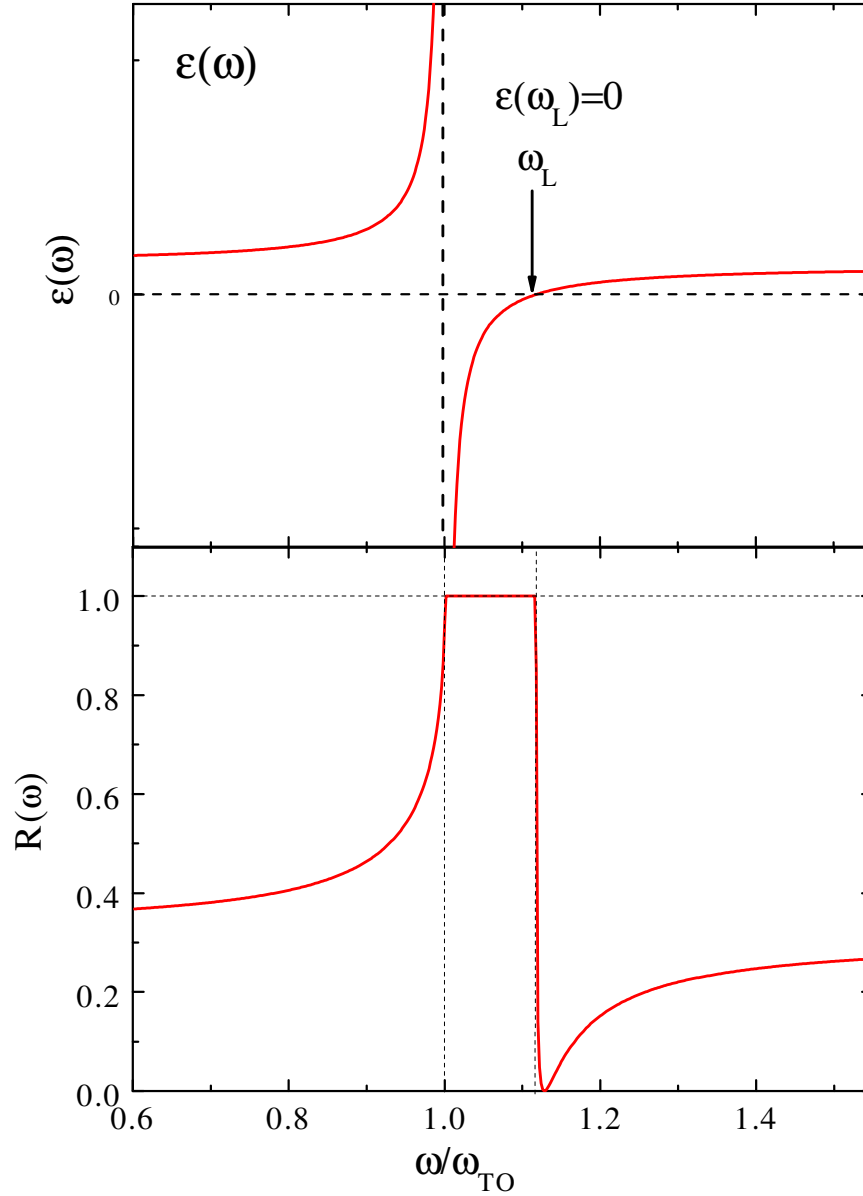

Wzbudzenia poprzeczne

$$\varepsilon(\omega) \rightarrow \infty$$

Wzbudzenia podłużne

$$\varepsilon(\omega) = 0$$

Reststrahlen

(promieniowanie resztkowe)

- brak penetracji próbki w obszarze częstości pomiędzy ω_{TO} i ω_L
- współczynnik odbicia bliski 1

Żeby lepiej opisać dane eksperymentalne (tak jak w poprzednim wykładzie) założymy że mamy do czynienia z oscylatorem tłumionym. Wtedy:

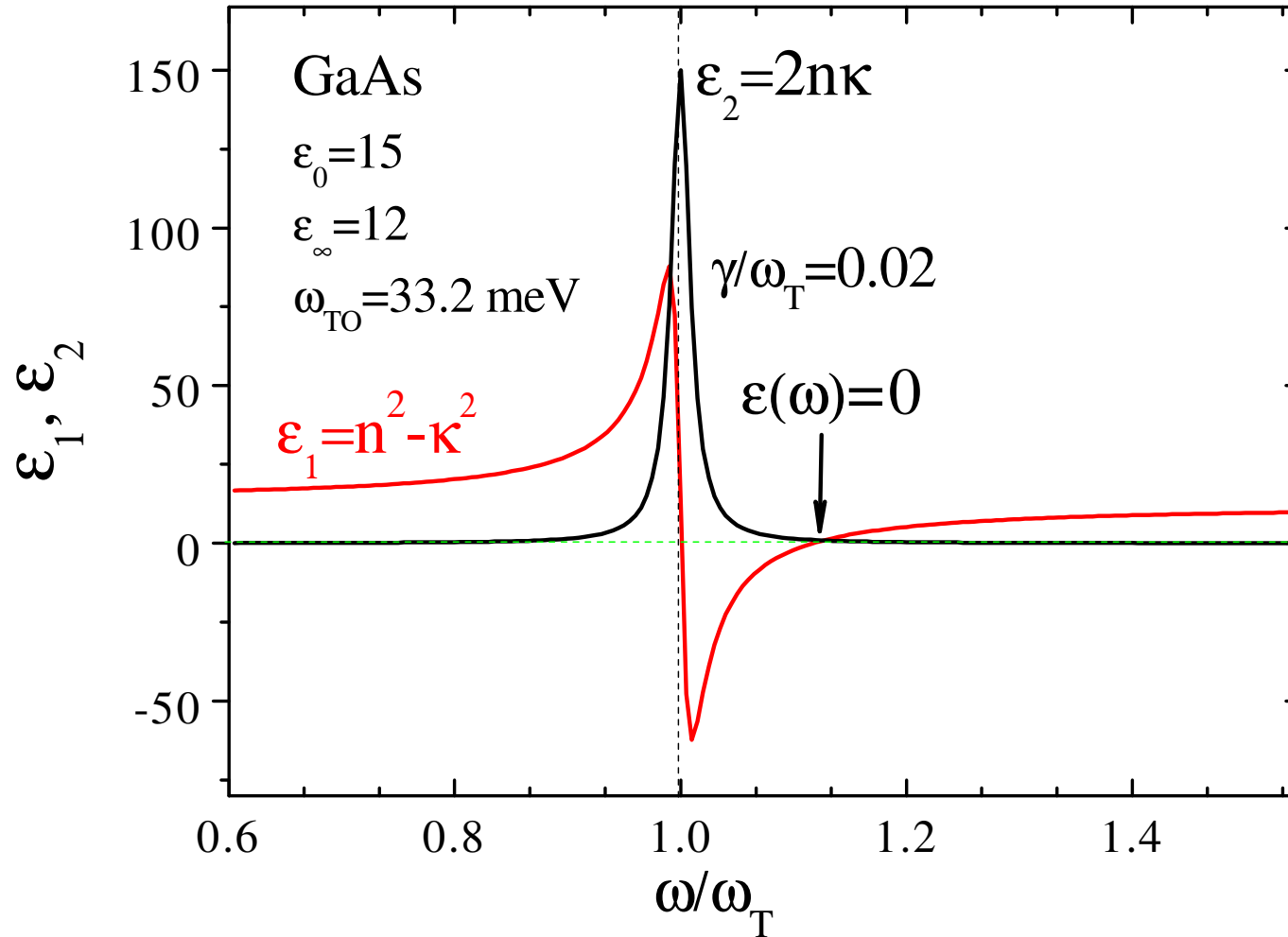
$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_{\infty} + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_{\infty})\omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - i\gamma\omega}$$

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_{\infty} + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_{\infty})}{1 - \frac{\omega^2}{\omega_{TO}^2} - i\frac{\gamma\omega}{\omega_{TO}^2}}$$

Możemy teraz znaleźć, rzeczywistą i urojoną część funkcji dielektrycznej:

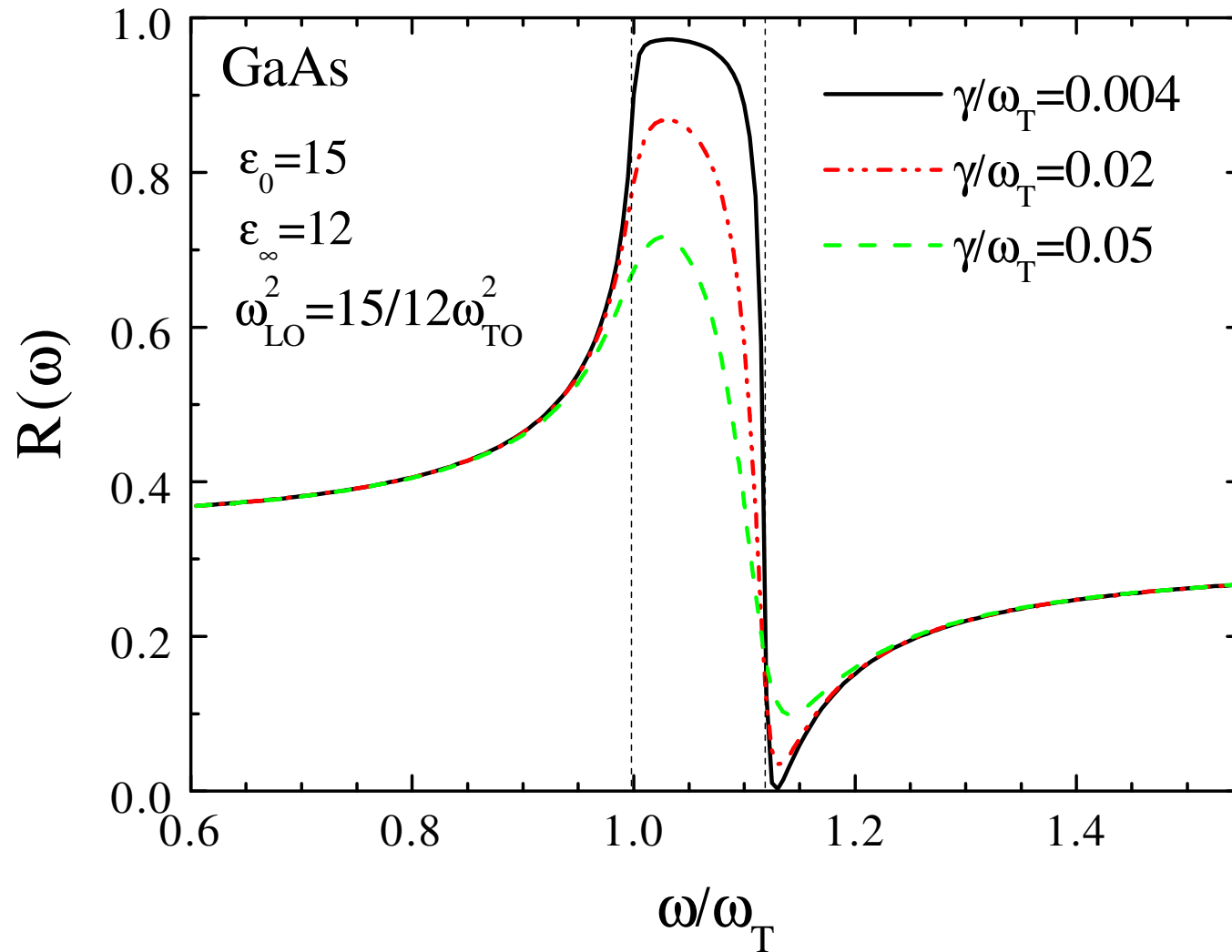
$$\begin{aligned} \varepsilon_1(\omega) = n^2 - \kappa^2 &\quad \Rightarrow \quad n(\omega), \kappa(\omega) &\quad \Rightarrow &\quad \alpha = \frac{2\kappa\omega}{c} \\ \varepsilon_2(\omega) = 2n\kappa & & & & & & R = \left| \frac{\tilde{n} - 1}{\tilde{n} + 1} \right|^2 \end{aligned}$$

Funkcja dielektryczna (GaAs)

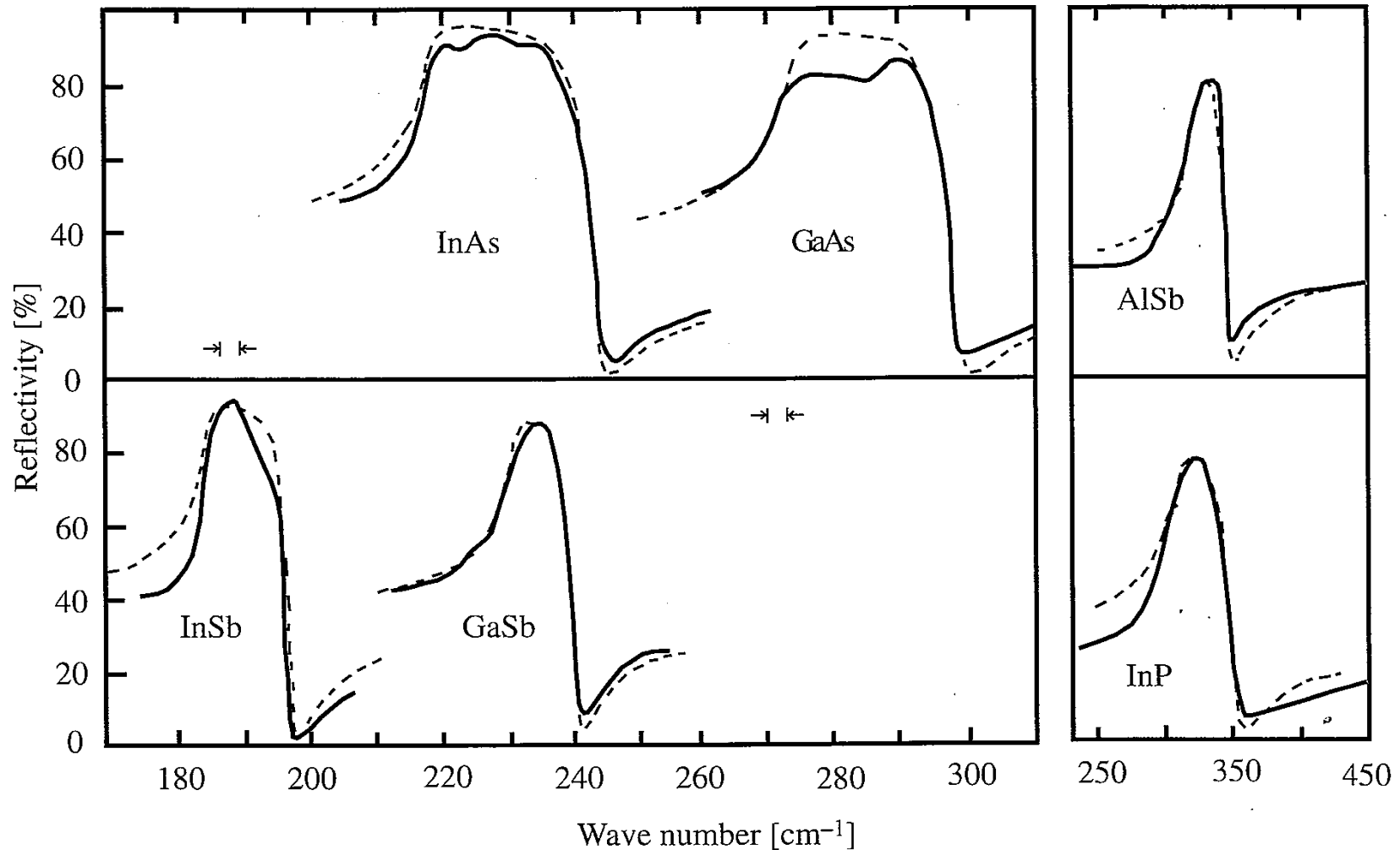

Odbicie GaAs (symulacja)

Różne półprzewodniki

M. Hass: Lattice reflections, *Optical properties of III-V Compounds*,
Semiconductors and Semimetals, Vol. 3 (Academic, New York 1967), pp.3-16

Widma odbicia w kryształach jonowych

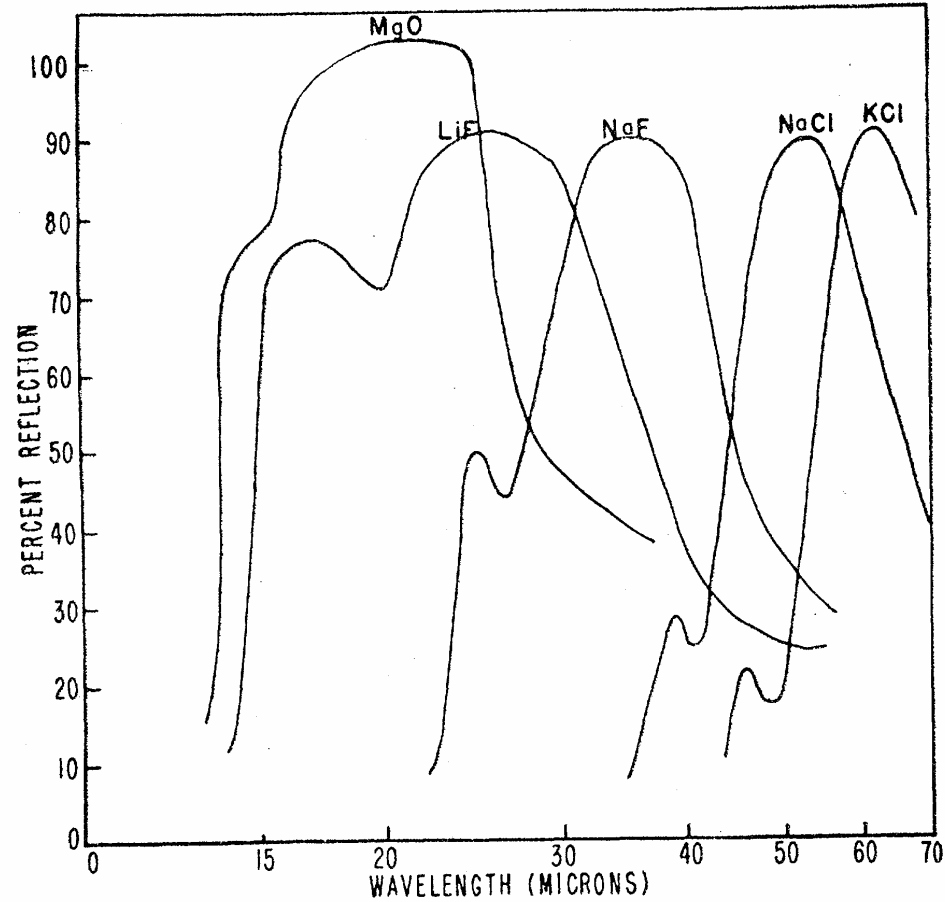

FIG. 1. Infrared reflection spectra of alkali halides and magnesium oxide.

M. Lax and E. Burstein Phys. Rev. B **97**, 39 (1995)

Polariton fononowy –
układ sprzężony foton-fonon

Polariton fononowy

Dotychczas rozpatrując oddziaływanie pomiędzy falami elektromagnetycznymi a oscylatorami zaniedbywaliśmy promieniowanie wywołane oscylacjami makroskopowej polaryzacji.

⇒ $k \rightarrow 0$ mamy wzbudzenia poprzeczne i podłużne dla częstości ω_{TO} , ω_{LO}

Ale przecież dla $k \rightarrow 0$ różnica pomiędzy częstościami powinna zniknąć.
Jak je bowiem odróżnić?

Wróćmy do związku jaki uzyskaliśmy z równań Maxwella dla fal poprzecznych oddziałujących z ośrodkiem:

$$k^2 = \varepsilon(\omega) \frac{\omega^2}{c^2} \quad \varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_\infty)}{1 - \omega^2 / \omega_{TO}^2}$$

Relacja
dyspersyjna

$$k^2 = \frac{\omega^2}{c^2} \left(\varepsilon_\infty + \frac{(\varepsilon_s - \varepsilon_\infty)}{1 - \omega^2 / \omega_{TO}^2} \right)$$

Szukamy rozwiązań $\omega(k)$ spełniających ten związek

Polariton fononowy

Mamy dwa rozwiązania:

- dolna gałąź polaritonowa

$$k \rightarrow 0 \Rightarrow \omega \rightarrow 0$$

$$\omega \ll \omega_{LO} \Rightarrow \omega \cong \frac{ck}{\sqrt{\epsilon_s}}$$

- górna gałąź polaritonowa

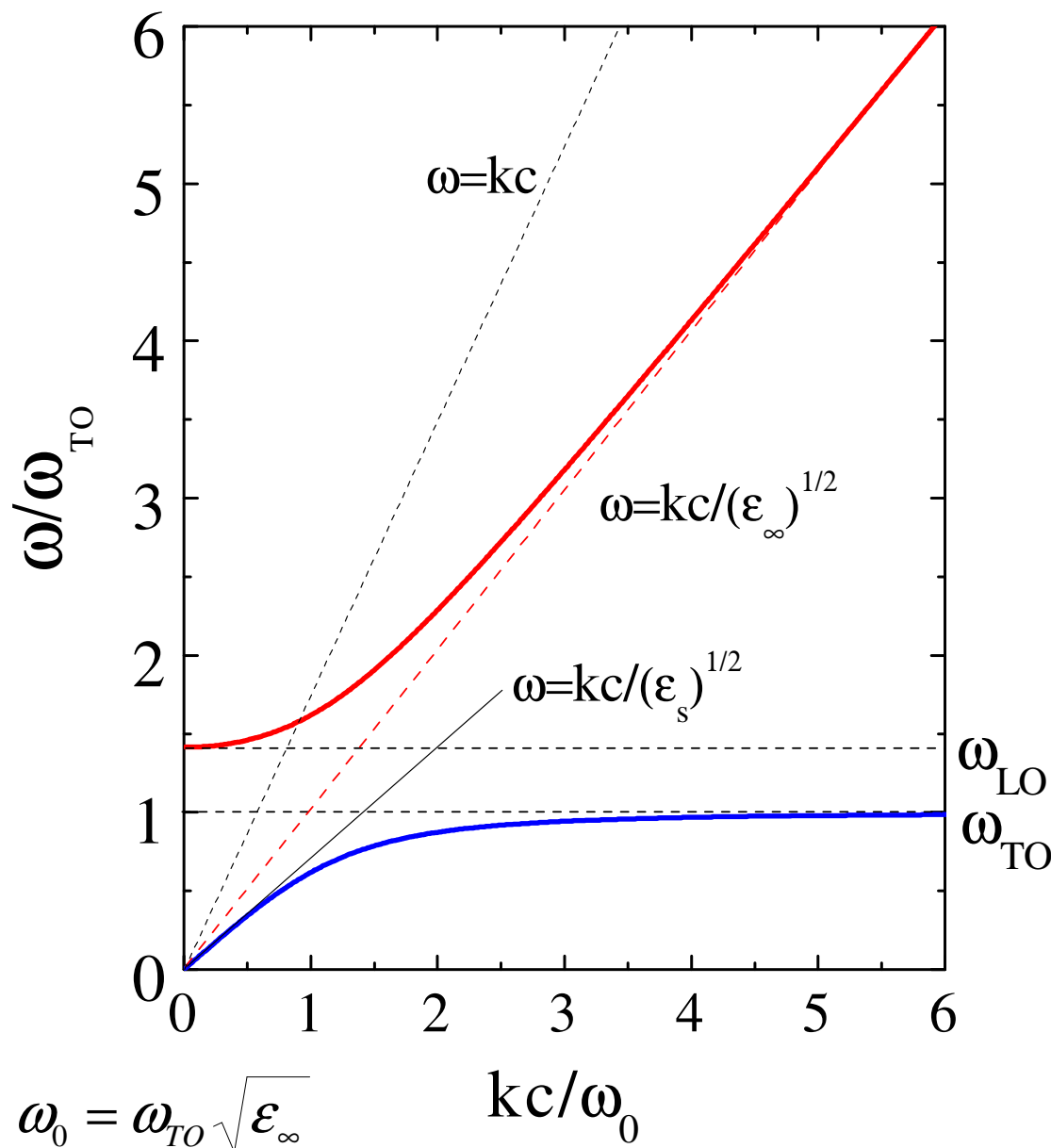
$$k \rightarrow 0 \Rightarrow \omega \rightarrow \omega_{LO}$$

$$\omega \gg \omega_{LO} \Rightarrow \omega \cong \frac{ck}{\sqrt{\epsilon_\infty}}$$

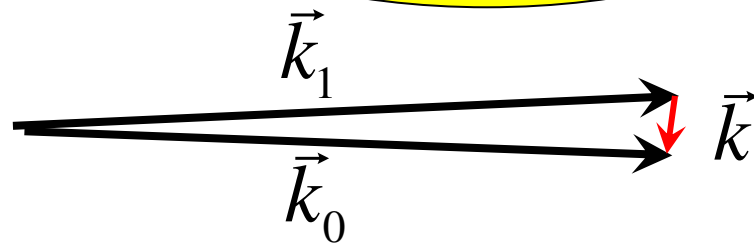
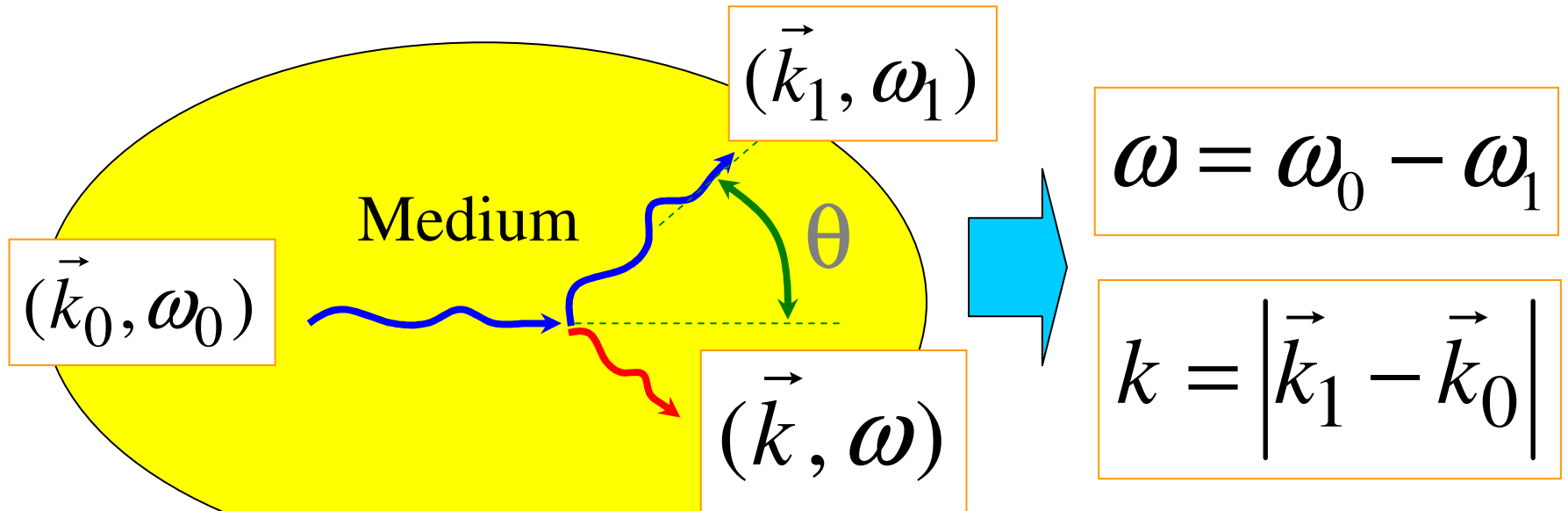
Rzeczywiście:

dla $k \rightarrow 0$ częstość drgań poprzecznych staje się zdegenerowana z częstością drgań podłużnych!

Efekt symetrii (kubicznej)!

Idea nieelastycznego rozpraszania światła

Rozpraszanie do przodu:
można badać fonony
o bardzo małym k

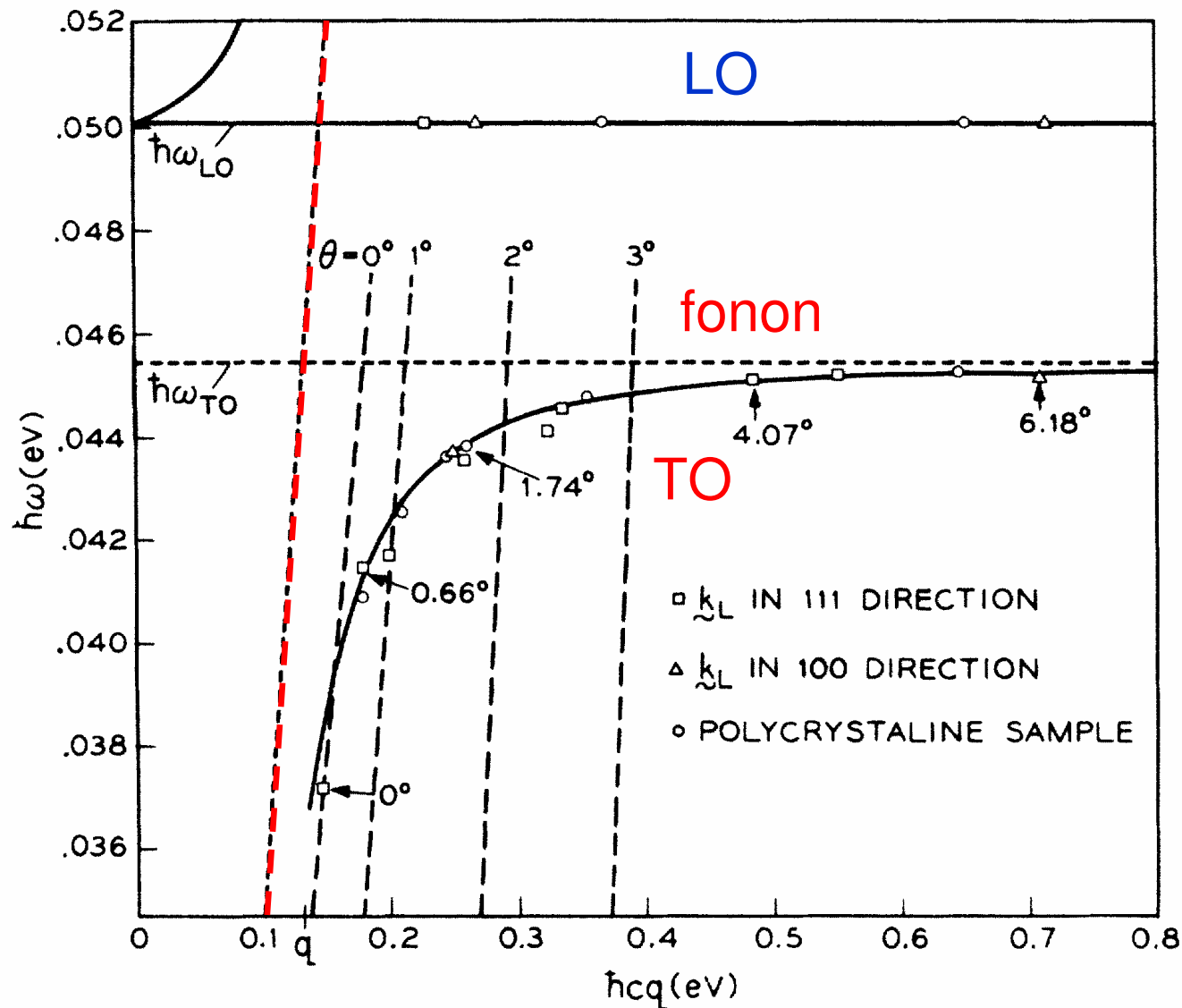
Można badać rozproszenie
pod różnymi kątami:

dyspersja

$$\omega(k)$$

Polariton fononowy w GaP

C.H. Henry and J.J. Hopfield, Phys. Rev. Letters **15**, 964 (1965)

Występowanie efektu polaritonowego wynika z silnego sprzężenia dwóch wzbudzeń fononu TO oraz fotonu.

W wyniku oddziaływania pojawiają się nowe nowe mody własne systemu:

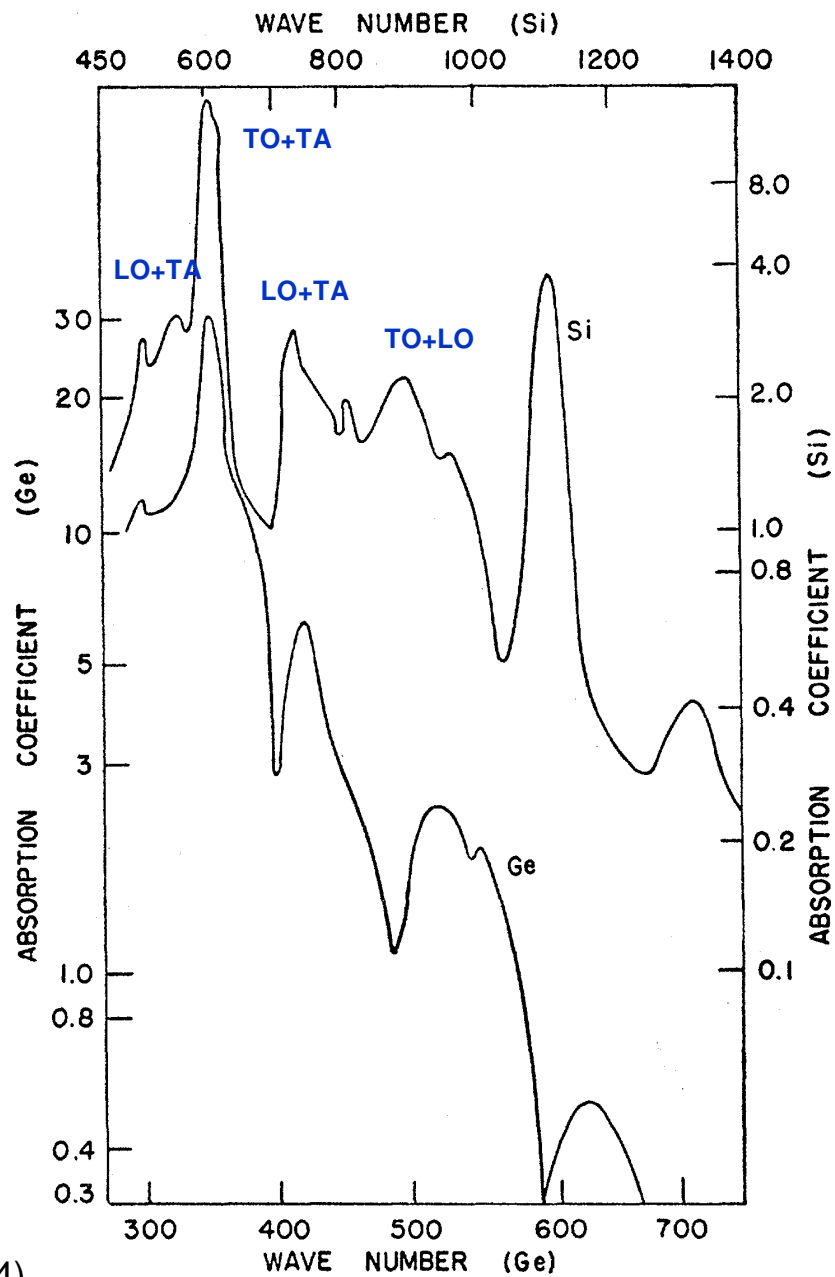
- górna gałąź polaritonaowa
- dolna gałąź polaritonowa

W ośrodku propagują się więc polaritony (ani fonon TO, ani foton!)

Przekonamy się, że podobną sytuacją będziemy mieli też np. w przypadku oddziaływania ekscytonu ze światłem. Wtedy będziemy mówić o polaritonie ekscytonowym...

Inne metody badania wzbudzeń fononowych

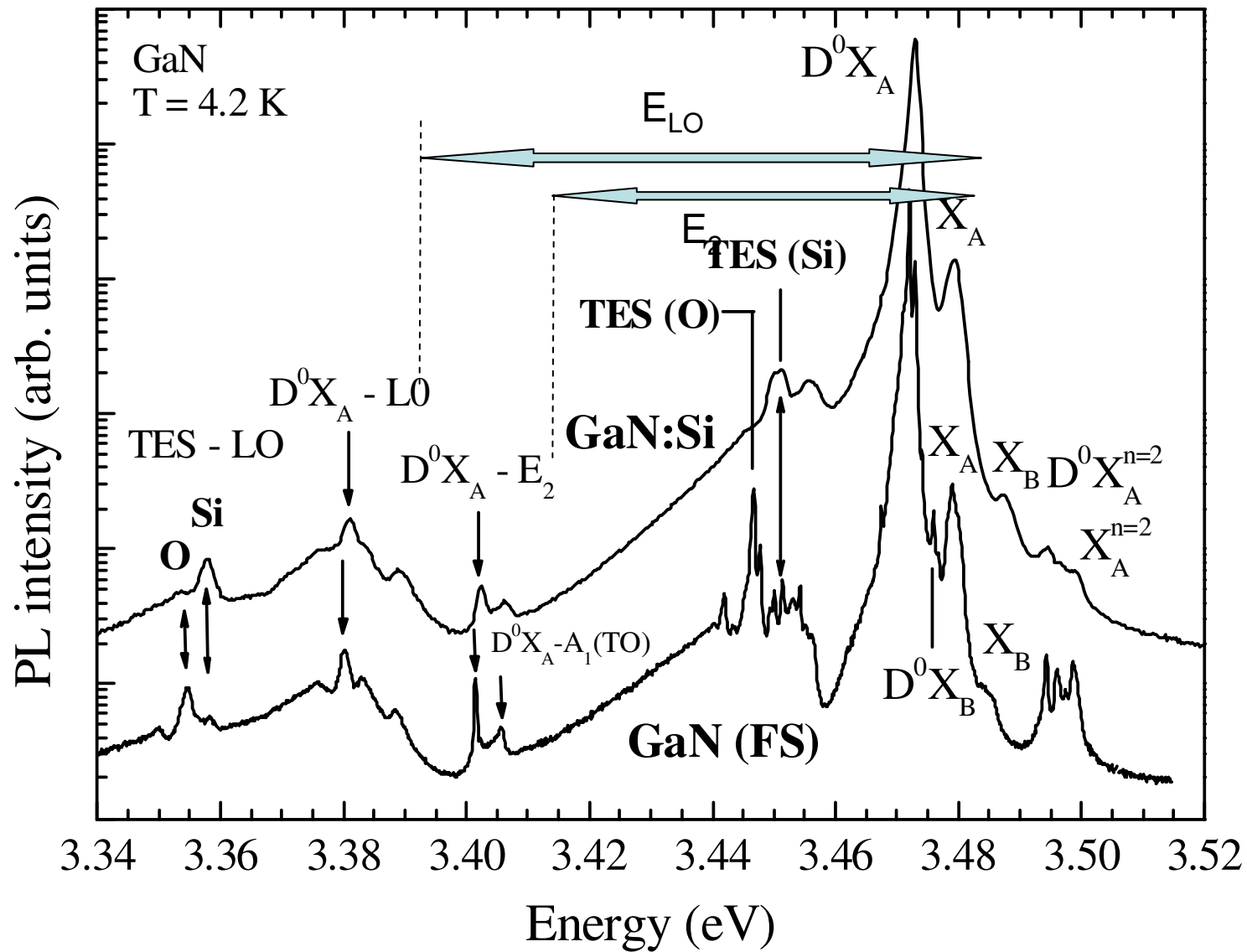
Wzbudzenia wielofononowe w absorpcji

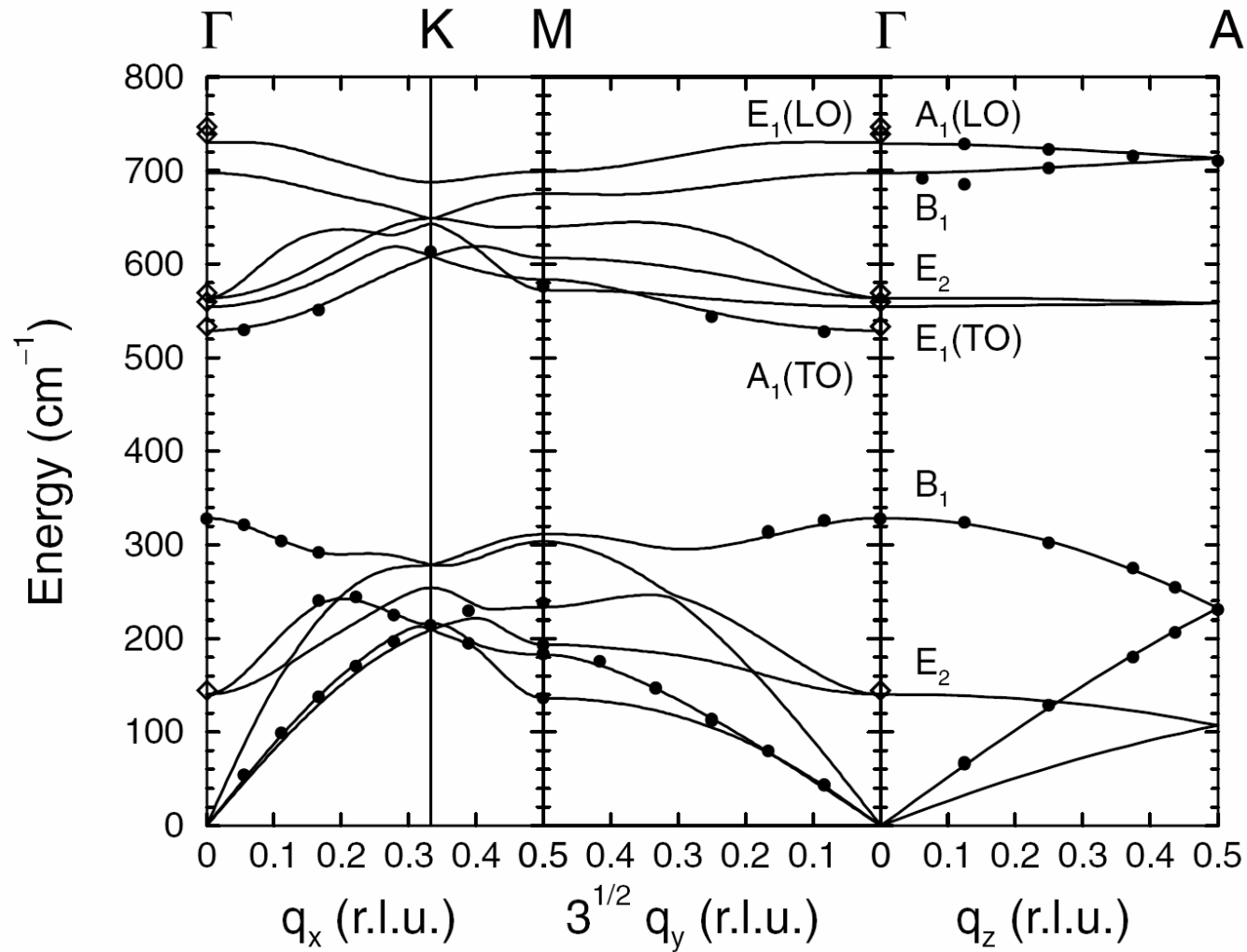
R. J. Collins and H. Y. Fan Phys. Rev. B **93** 674 (1954)

FIG. 1. Lattice absorption in germanium and silicon.

Repliki fononowe w luminescencji

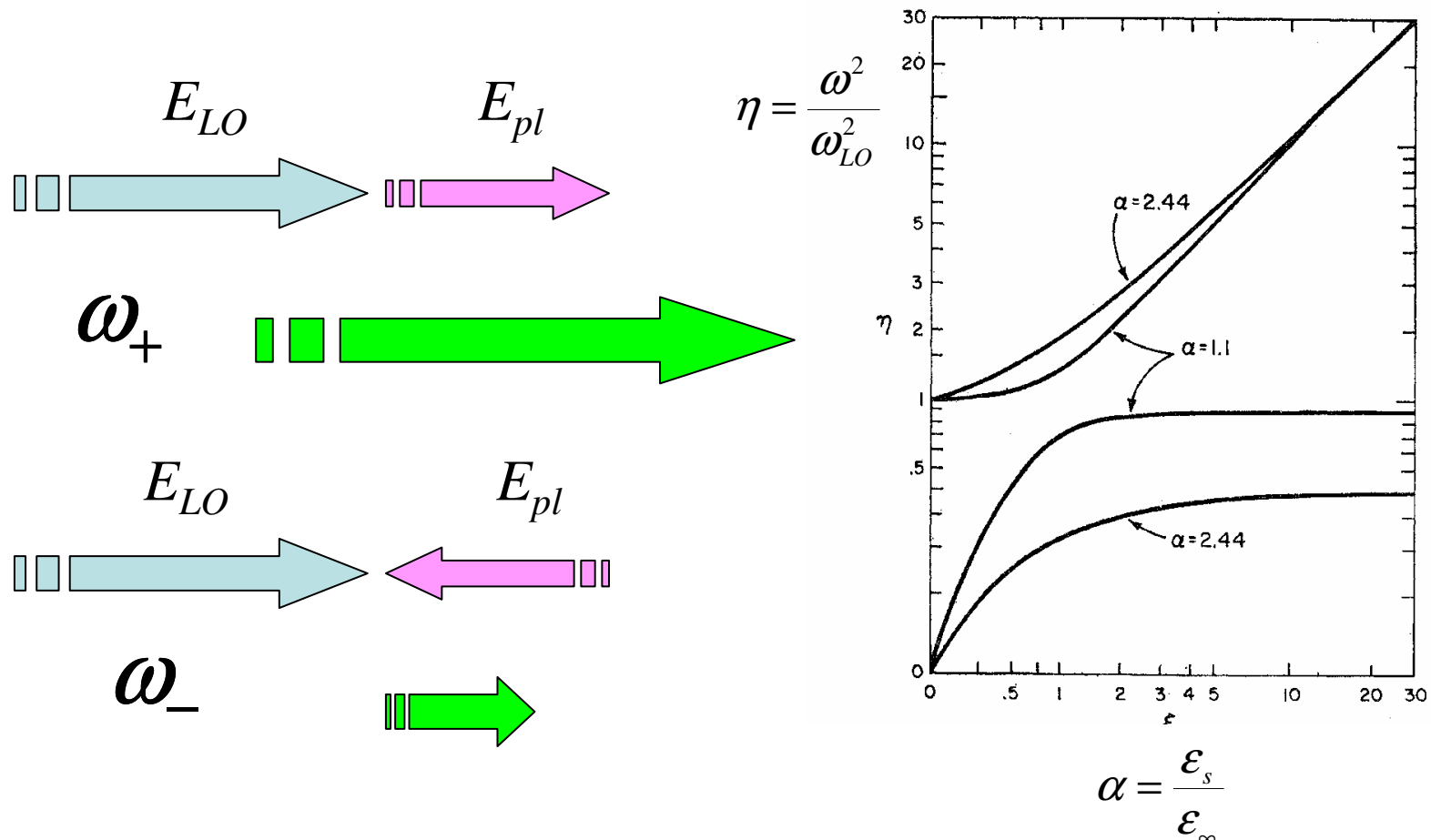
Badania synchrotronowe

T. Ruf et al. Phys. Rev. Lett. **86**, 906 (2001)

Sprzężenie fononów podłużnych
optycznych z nośnikami –
mody sprzężone plazmon-fonon

Mody sprzężone plazmon-fonon

B.B. Varga, Phys. Rev. **137**, A1896 (1965)

A. Mooradian and B. Wright, PRL **16**, 999 (1966)

Mody sprzężone plazmon-fonon

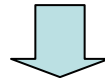
$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_{\infty} \frac{\omega^2 - \omega_{LO}^2}{\omega^2 - \omega_{TO}^2} - \varepsilon_{\infty} \frac{\omega_p^2}{\omega^2} \quad \omega_p = \sqrt{\frac{ne^2}{\varepsilon_0 \varepsilon_{\infty} m^*}}$$

Wzbudzenia podłużne $\longrightarrow \varepsilon(\omega) = 0$

$$\varepsilon_{\infty} (\omega^2 - \omega_{LO}^2) \omega^2 - \varepsilon_{\infty} \omega_p^2 (\omega^2 - \omega_{TO}^2) = 0$$

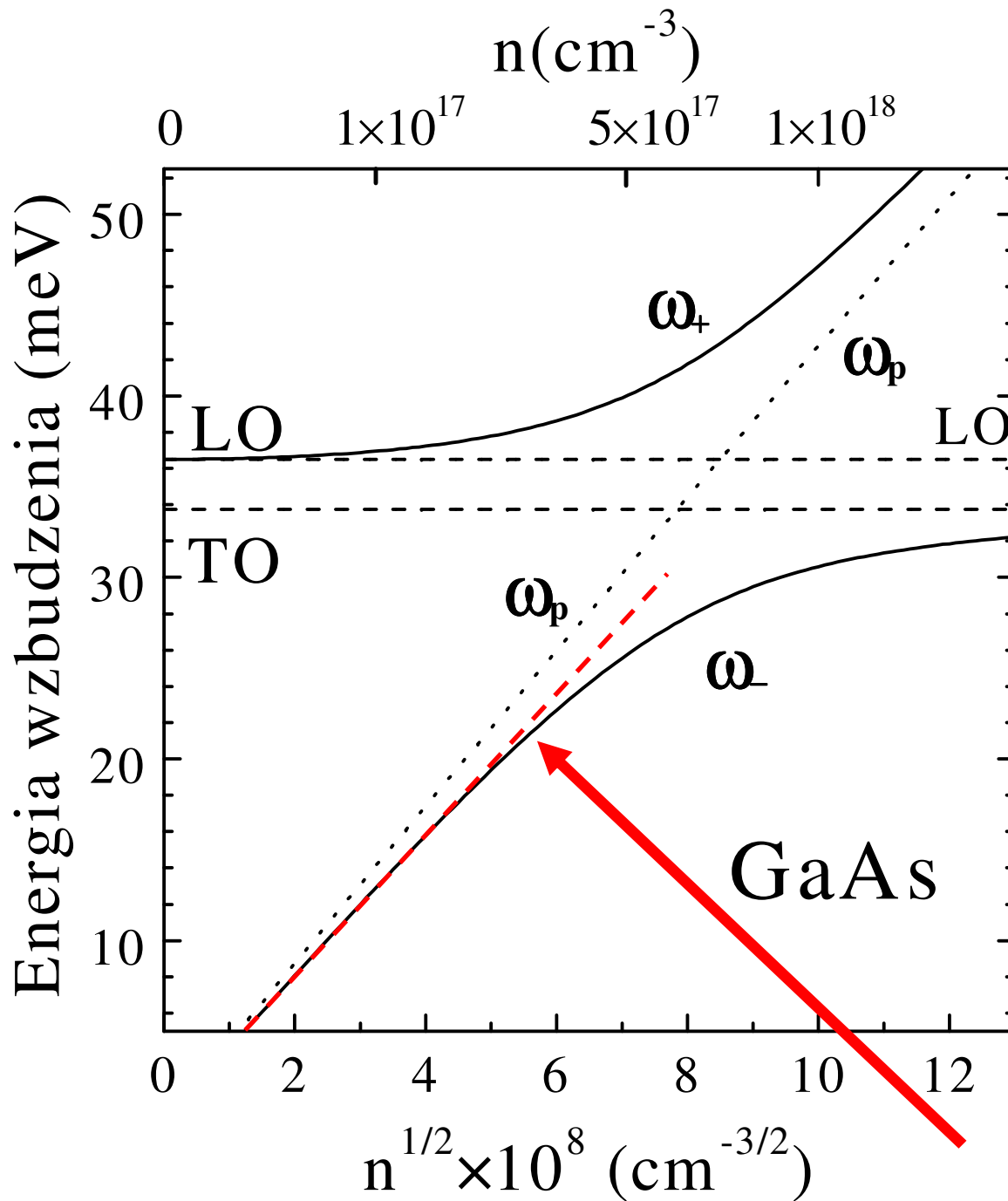
$$\omega^4 - (\omega_{LO}^2 + \omega_p^2) \omega^2 + \omega_p^2 \omega_{TO}^2 = 0$$

$$\omega_{\pm} = \frac{1}{2} \sqrt{\omega_p^2 + \omega_{LO}^2 \pm \sqrt{(\omega_p^2 + \omega_{LO}^2)^2 - 4\omega_p^2 \omega_{TO}^2}}$$

dwa rozwiązania (dwa nowe mody normalne systemu)

$$\omega_p \ll \omega_{LO}$$

$$\omega_- \rightarrow \omega_p$$

plasmono-podobny

$$\omega_+ \rightarrow \omega_{LO}$$

fonono-podobny

$$\omega_p \gg \omega_{LO}$$

$$\omega_- \rightarrow \omega_{TO}$$

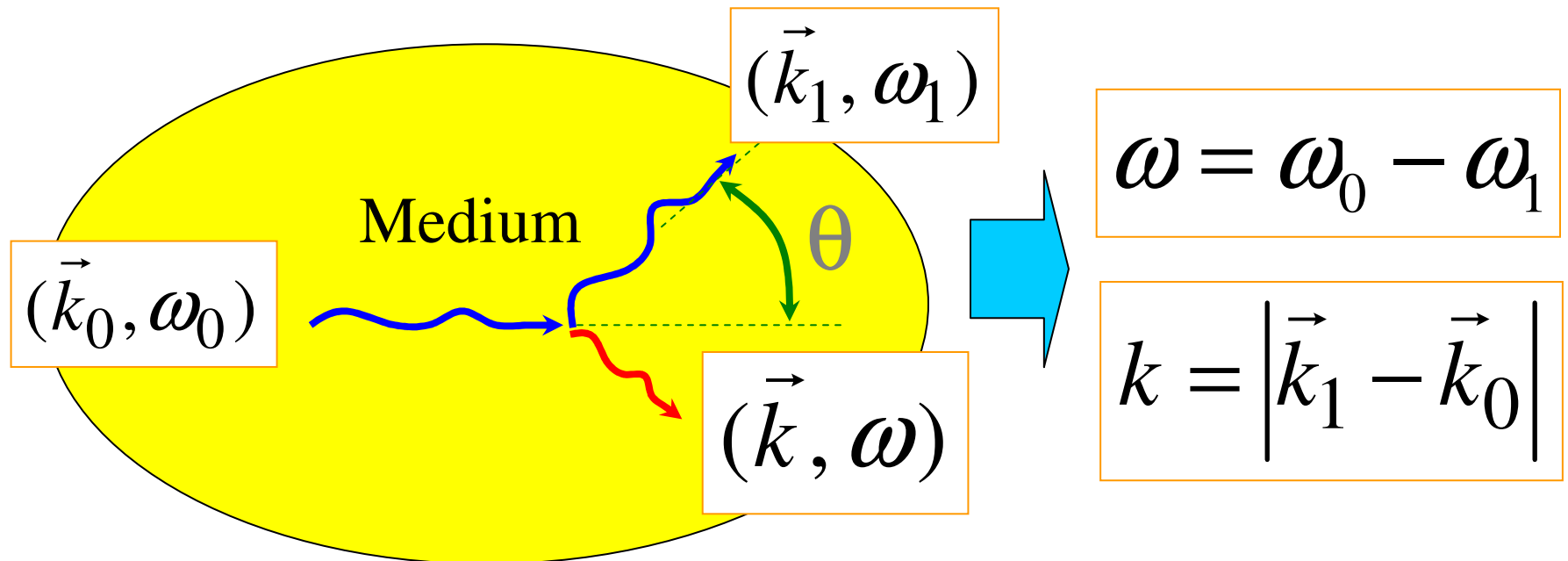
fonono-podobny

$$\omega_+ \rightarrow \omega_p$$

plasmono-podobny

$$\omega \cong \omega_p \sqrt{\frac{\epsilon_\infty}{\epsilon_{st}}} = \frac{ne^2}{\epsilon_0 \epsilon_{st} m^*} = \omega_p^{st}$$

Rozpraszanie na wzbudzeniach podłużnych o dużych wektorach falowych

Typowo badamy rozpraszanie do tyłu, wtedy przekaz pędu jest największy...

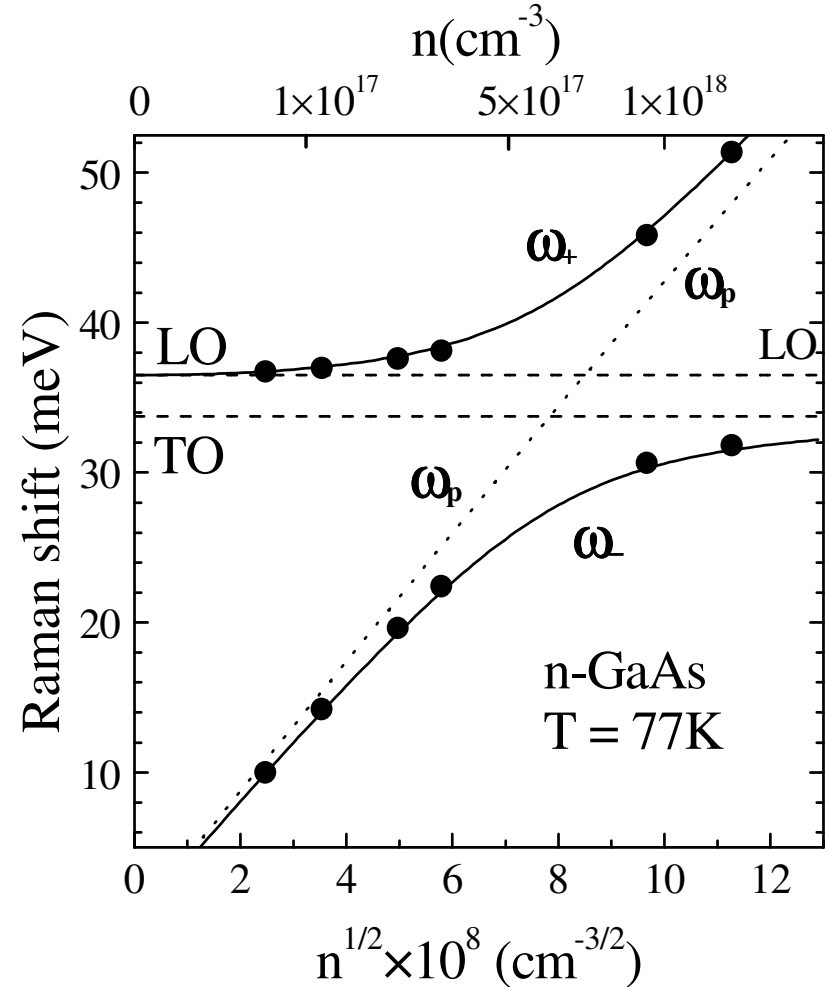
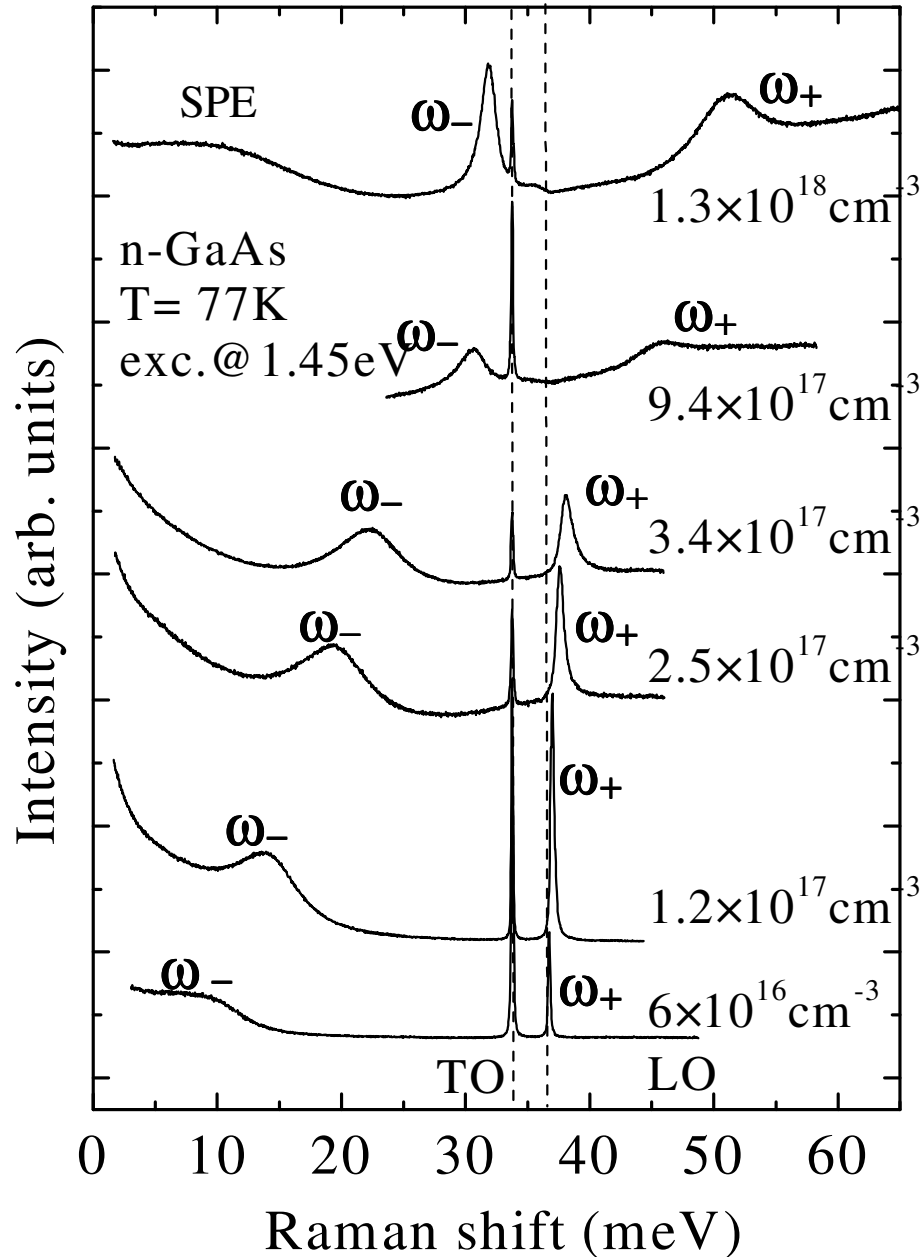

$$k \cong 2k_0 \sin(\theta / 2) \gg \omega / c$$

$$k \approx 2k_0$$

Ewolucja od izolatora, do
metalicznego półprzewodnika...

Mody sprzężone plazmon-fonon w GaAs

$$\omega_p = \sqrt{\omega_+^2 + \omega_-^2 - \omega_{LO}^2}$$

Można wyznaczyć koncentrację elektronów swobodnych!